

«Μελόδραμα εις τὴν ἑλληνίδα φωνήν».
Ο Ἑλληνικὸς Μελοδραματικὸς Θίασος
τοῦ Ἰωάννη Καραγιάννη: ἓνας περιπλα-
νῶμενος φορέας ἐλληνικότητος*

ΑΥΡΑ ΞΕΠΑΠΑΔΑΚΟΥ

Εισαγωγή

Ο Ἑλληνικὸς Μελοδραματικὸς Θίασος τοῦ Ἰωάννη Καραγιάννη (1888-1892), ο αὐθαίρετα ἐπονομαζόμενος «Πρῶτο ἢ Δεύτερο Ἑλληνικὸ Μελόδραμα», εἶναι γνωστὸς κυρίως ὡς προπομπὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ Μελοδραματικοῦ Θιάσου τοῦ Διονυσίου Λαυράγκα, ο ὁποῖος ἐδράσε κατὰ τις τέσσερις πρώτες δεκαετίες τοῦ 20^{οῦ} αἰῶνα.¹ Μέχρι τώρα οἱ πληροφορίες γιὰ τὸ πρῶτο αὐτὸ σχῆμα προέρχονταν σχεδόν αποκλειστικὰ ἀπὸ δύο ἀφηγηματικὰ κείμενα ποῦ παρουσιάζουν ἐξωραϊσμένη καὶ συχνὰ ἐντέχνως παραποιημένη τὴν ἱστορία τοῦ θιάσου. Πρόκειται γιὰ τὸ ἀρθρο τοῦ Ἰωάννη Καραγιάννη, «Ἔργα καὶ ἡμέραι τοῦ Πρῶτου Ἑλληνικοῦ Μελοδράματος» καὶ γιὰ τὸ χρονικὸ τοῦ Ἀντωνίου Χατζηποστόλου, *Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ μελοδράματος*, ἔργα ἐν πολλοῖς αὐτοβιογραφικά, τὰ ὁποῖα ἀντιμετωπίζουμε με ἐπιφύλαξη.² Οἱ νεότερες ἀναφορὲς στὸν Ἑλληνικὸ Μελοδραματικὸ Θίασο στηρίζονται σχεδόν αποκλειστικὰ στὶς παραπάνω πηγές.³

Ὡς ἐκ τούτου, κρίθηκε ἀπολύτως ἀναγκαῖα γιὰ τὴν παρούσα ἐρευνα ἡ ἀνεύρεση, ψηλάφηση, ἀξιολόγηση καὶ ταξινόμηση πρωτο-

* Ἡ παρούσα μελέτη ἀποτελεῖ μίᾳ πρώτη δημοσιοποίηση τῶν στοιχείων ποῦ συνελέγησαν στὸ πλαίσιο μεταδιδακτορικής ἐρευνας, ἡ ὁποῖα πραγματοποιεῖται στὸ Τμῆμα Μουσικῶν Σπουδῶν τοῦ Ἰονίου Πανεπιστημίου με τὴν οικονομικὴ ἀρωγὴ τοῦ Ἰδρύματος Κρατικῶν Ὑποτροφιών.

1 Λαυράγκα 1939/²2009, 122-273.

2 Καραγιάννης 1932 καὶ Χατζηποστόλου 1949.

3 Πολυκράτης 1888, 5-6. Κουσουρής 1978. Βακιαρέλλης 1928, 5. Μπαρούτας 1992. Ράπτης 1989. Λεωτσάκος 1999, 6-10.

γενοῦς πληροφοριακοῦ υλικού, διαδικασία ἡ οποία οδήγησε στὴν ἐπανεναρξὴ τῆς ἀναζήτησης με ἀφετηρία τὰ μέσα τῆς δεκαετίας τοῦ 1880. Ἀπὸ τὸ χρονικὸ αὐτὸ σημεῖο καὶ ἐπειτα στάθηκε δυνατόν νὰ ἐντοπίσουμε ὅλα σχεδόν τὰ μέλη τοῦ θιάσου νὰ δραστηριοποιούνται ἀνεξάρτητα μέσα στὸν ἐλληνόφωνο χῶρο τῆς μελοδραματικῆς κίνησης, ὁ ὁποῖος εἶναι πολὺ πιο ἐκτεταμένος ἀπὸ τὰ τότε σύνορα τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους. Αὐτὸς ὁ ἐυρύτατος γεωγραφικὸς χῶρος κατὰ τὸ 19^ο αἰῶνα περιλαμβάνει τὰ Ἐπτάνησα, τὰ δύο μεγάλα ἀστικά κέντρα-λιμάνια τῆς Ἐρμούπολης καὶ τῶν Πατρῶν, τὴν πρωτεύουσα τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους, Ἀθήνα, καθὼς καὶ τὰ κέντρα τῆς ἐλληνικῆς διασποράς τῆς Ἑυρώπης, τῆς νοτιοανατολικῆς Μεσογείου καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου.

Ο Θίασος Κωστέλλου (Σύρος 1884, Ἀθήνα 1887)

Πρῶτο συναντάμε τὸν Ἕλληνα βαρῦτονο Κωνσταντῖνο Κωστέλλο ὡς Ἰμπρεσάριο –«εργολάβος», κατὰ τὴν ὀρολογία τῆς ἐποχῆς– τοῦ θεάτρου «Ἀπόλλων» τῆς Ἐρμουπόλεως τὸν Ἀπρίλιο τοῦ ἔτους 1884.⁴ Ὁ Κωστέλλος ἀναλαμβάνει νὰ σχηματίσει ἰταλικὸ μελοδραματικὸ θίασο καὶ, γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτὸ, ἀναχωρεῖ γιὰ τὸ Τουρίνο τῆς Ἰταλίας, ἔχοντας λάβει ἐπιχορήγηση ἀπὸ τὸν Δῆμο Ἐρμουπόλεως 6.500 δραχμῶν. Ἐκεῖ ἐξασφαλίζει ἀρκετοὺς ἀξιόλογους Ἰταλοὺς λυρικοὺς καλλιτέχνες.⁵ Ἡ κοινὴ γνώμη καὶ ὁ τύπος ἀρχικὰ τὸν στηρίζει, στὴ συνέχεια, ὁμως, ἀρχίζουν οἱ γκρίνιες καὶ οἱ δυσἀρέσκειες.⁶

4 Ἀναφορὲς στὸν Δῆμο 2000, 708-715 καὶ στὸν Μπακουνάκη 1991, 63, 76, 116, 122-123.

5 Ὁ Δῆμος (2000, 708-709) ἀναφέρει ὡς τέτοιους τὴν Emilia Parodi καὶ τὸν Arcangelo Rossi, προσθέτοντας ὅτι, λόγω ἐπιδημίας στὴν Ἰταλία, πολλοὶ ἀξιόλογοι λυρικοὶ καλλιτέχνες εἶχαν μείνει ἀνεργοὶ γιὰ τὴ συγκεκριμένη περίοδο, γι' αὐτὸ καὶ δέχθηκαν νὰ ἐμφανιστοῦν σὲ ἓνα δευτέρως τάξεως θεάτρο, ὅπως ὁ «Ἀπόλλων» τῆς Ἐρμουπόλεως. Ἡ σύσταση τοῦ θιάσου ἦταν ἡ ἐξῆς: Emilia Parodi (s), Gessika di Vernet (s), Αἰκατερίνη Bottarelli (s), Annina Orlandi (ms), Maria Afroio (ms), Grilli (t), Dossi ἢ Δεῖσης (t), Faraguti (br), Gavaschi (bs), Ἀντώνιος Λάνδης (bs), Arcangelo Rossi (bs), Sepilli (διεύθυνση ὀρχήστρας), Ἰωσήφ Τάμης (σκηνογραφίες).

6 Ὁ Μπακουνάκης (1991, 63), παραπέμποντας στὴ συριανὴ ἐφ. Πανόπη, ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ γαλαξιδιώτης Κωστέλλος ἀπέτυχε ὡς ἐργολάβος, διότι «ἀγνοοῦσε

Ο θιάσος Κωστέλλου δρα στην Ερμούπολη από τον Οκτώβριο του 1884 έως τις αρχές του 1885, παρουσιάζοντας τα δημοφιλή μελοδράματα της εποχής: *Ρουί Βλάς*, *Λουκία Ντι Λαμερμούρ*, *Κουρεύς τής Σεβίλλης*, *Ήΐσχυς τής Είμαρμένης*, *Έρνάνης*, *Παραστρατημένη*, *Χορός Προσωπιδοφόρων*, *Φαῦστος*, *Ριγολέτος*, *Εὐνοουμένη*, *Αί Απόκρεω τής Νεαπόλεως*, *Βίκτωρ Πεζάνης*.⁷ Κατά τη διάρκεια της εργολαβίας του στη Σύρο, ο Κωστέλλος συνεργάζεται σε αρκετές παραστάσεις του θιάσου του με την Ιταλίδα υψίφωνο Katarina Bottarelli και τον Κερκυραίο κωμικό βαθύφωνο Αντώνιο Λάνδη. Οι δύο λυρικοί καλλιτέχνες κάποια στιγμή παντρεύονται, η Katarina Bottarelli στη συνέχεια μαθαίνει ελληνικά και εξελληνίζεται σε Αικατερίνη Λάνδη. Πρόκειται για το ιδρυτικό ζεύγος του Ελληνικού Μελοδραματικού Θιάσου, το οποίο στη συνέχεια αρκούντως θα μας απασχολήσει.

Ο Κωνσταντίνος Κωστέλλος επανεμφανίζεται το έτος 1887 στην Αθήνα, ως μέλος ενός ιταλικού μελοδραματικού θιάσου, ο οποίος δραστηριοποιείται στο «γνωστὸν ἐρείπιον, τὸ μεγαλοπρεπῶς καλούμενον Χειμερινὸν Θέατρον Ἀθηνῶν»⁸ – η έκφραση ανήκει σε δημοσιογράφο του καιρού, αναφερόμενο στο περιώνυμο θέατρο «Μπούκουρα».⁹ Η παρουσία του επισημαίνεται από τον αθηναϊκό τύπο, όχι ακριβῶς κολακευτικά: «Βαρύτονος εἶνε ὁ Ἕλληνας κ. Κωστέλλος. Ἡ

το μουσικό αίσθημα της πόλεως».

7 Διατηρούμε συνειδητά την εξελληνισμένη απόδοση των τίτλων κάθε φορά, καθώς θεωρούμε ότι παραπέμπει καλύτερα στην ατμόσφαιρα της εποχής.

8 *Έφημερίς*, 6/3/1887: 1.

9 Η πρώτη μέχρι τώρα σύντομη αναφορά στην *Έφημερίδα*, 1/3/1887: 1. Αναλυτικότερη είναι η αναφορά του *Άστews*, Ὁ Υἱὸς τῆς Νυκτός, «Θέατρα», (13/3/1887: 3). Σύμφωνα με το δημοσίευμα αυτό, αλλά και με μεταγενέστερα δημοσιεύματα στον αθηναϊκό τύπο του ίδιου διαστήματος μέλη του θιάσου εκτός από τον βαρύτονο Κωστέλλο ήταν: Costanza Brini (s), Luigi Ranfani (t), κυρία Ranfani (ms), κυρία Leonī (ms). Μαρτυρούμενο ρεπερτόριο του θιάσου: G. Verdi: *Ριγολέτος* (πρεμιέρα 28/2/1887), N. di Giosa: *Αί Απόκρεω τής Νεαπόλεως* (7/2/1887), G. Verdi: *Χορός Προσωπιδοφόρων* και G. Rossini: *Ταγκρέδος* (εκτελέστηκαν αποσπάσματα σε ενεργητική παράσταση υπέρ των Κωστέλλου και Ranfani, 25/4/1887). Κατά το *Άστv*, 13/3/1887: 3, «Επρόκειτο νὰ δοθῆ ἐντὸς τῆς ἐβδομάδος καὶ ἡ *Φαβορίτα* καὶ ὁ *Κουρεύς τῆς Σεβίλλης*. Ἀλλὰ δυστυχῶς ὁ *Κουρεύς* ἐξῆρσε τὴν *Φαβορίταν* καὶ ἐτιμωρήθη διὰ τοῦτο ὑπὸ τῆς ἐργολαβίας εἰς ἀργίαν· διὸ δὲν ἠδυνήθη νὰ γίνῃ παράστασις ἐντὸς τῆς ἐβδομάδος οὔτε τῆς μιᾶς οὔτε τοῦ ἄλλου».

φωνή του έχει κάτι τι έκ τῆς πατρίδος του, εἶνε δηλαδή ὀλίγον τι γάλα καὶ ὀλίγον τι ξύδι».¹⁰ Ο θίασος δεν φαίνεται να ευδοκίμει για μεγάλο χρονικό διάστημα στην αθηναϊκή σκηνή. Διάφορα θερμά επεισόδια ανάμεσα σε αοιδούς και θεατές μαρτυρούνται και ἴσως αποτελοῦν την αἰτία της διάλυσής του.¹¹

Τεγονός είναι ὅτι μερικούς μήνες αργότερα, το καλοκαίρι του 1887, ο Κωστέλλος επιχειρεῖ να συγκροτήσει και πάλι τον δικό του θίασο, ο οποίος ερμηνεύει γνωστά ἰταλικά μελοδράματα, ἄλλοτε πλήρη και ἄλλοτε σε μορφή αποσπασμάτων,¹² αρχικά στην υπαίθρια σκηνή του κήπου Πολυχρόνη στην Κηφισιά¹³ και στη συνέχεια στο αθηναϊκό θέατρο «Ὀμονοίας», το «παρὰ τὴν Ζέαν θέατρον Τσοκαροπούλου», ἔπειτα στο θέατρο «Τσόχα» των Αθηνών και τέλος στο Grand Club.¹⁴ Λίγο αργότερα ο Σπύρος Ευαγγελάτος ανακαλύπτει τα ἴχνη του στο θέατρο «Κέφαλος» του Αργοστολίου, ὅπου ο καλλιτέχνης εμφανίζεται ως Constantino Costello, Greco Artista.¹⁵

Ο Θίασος Λάνδη (Αθήνα 1886 και 1887)

Καθ' ὅλη τη διάρκεια της δεκαετίας του 1880 ο Αντώνιος Λάνδης εντοπίζεται ἀνά την ελληνική επικράτεια, ἄλλοτε ως κωμικός βαθύφωνος και ἄλλοτε ως θιασάρχης-εργολάβος.¹⁶ Τον Ιούνιο του 1886, ἔχοντας σχηματίσει δικό του θίασο, αρχίζει τις εμφανίσεις του στο

10 Ὁ Υἱὸς τῆς Νυκτός, ὁ.π.: 3.

11 Ἐφημερίς, 17/03/1887: 1.

12 Ἐφημερίς, 19/06/1887: 3: Αρχίζει παραστάσεις σε μικρό θέατρο της Κηφισιάς ο ὑπὸ του βαρυτόνου κ. Κωστέλλου καταρτισθείς θίασος, αποτελούμενος εκ των εξῆς προσώπων: Κυρία Μετζακάπα (α' ὑψίφωνος), Σ. Παβόνη (υψ. ελαφρών ἔργων), Κ. Παβόνη και Β. Φάβρη (μεσόφωνοι). Κύριοι: Δι Νάπολι (υψίφωνος), Κωστέλλος (βαρυτόνος), Αλοά (κωμικός). Προς το παρὸν θα παίξουν μόνο πράξεις μελοδραμάτων ἕως ὅτου συμπληρωθεῖ ὁ θίασος. Το μαρτυρούμενο ρεπερτόριο του θιάσου ἦταν το εξῆς: D. Auber: Ὁ Κῶδων τοῦ Ἐρμημητηρίου, G. Verdi: Τροβατόρος, Ἡ ἰσχύς τῆς εἰμαρμένης, Ριγολέτος, F. Marchetti: Ρουί Βλάς και ἡ κωμικὴ διωδία Αἰ μαθήτριαι τοῦ Σορρέντου.

13 Η πρώτη αναφορά προς το παρὸν στην Ἐφημερίδα, 27/06/1887: 1 και στη συνέχεια σε ἐπόμενα φύλλα.

14 Ἐφημερίς, 3/8/1887: 4, 6/9/1887: 4 και 11/9/1887: 4.

15 Ευαγγελάτος 1970, 207.

16 Πρβλ. το σχόλιο της Ἐφημερίδος, 17/8/1887: 1, ὅπου ο Λάνδης παρουσιάζεται ως προ τριετίας γνωστός και αγαπητός στο αθηναϊκό κοινό.

αθηναϊκό θερινό θέατρο «Φαλήρου». Πριμαντόνα του θιάσου, όπως είναι ευνόητο, η Catarina Bottarelli.¹⁷ Το ίδιο έτος παρακολουθούμε τον Αντώνιο Λάνδη και την Αικατερίνη Λάνδη-Βοταρέλλη πλέον¹⁸ να συμβάλλονται με το Δημοτικό Θέατρο «Απόλλων» των Πατρών.¹⁹ Το 1887 τους βρίσκει στη Ζάκυνθο να ερμηνεύουν σε παγκόσμια πρώτη αποσπάσματα από την όπερα του Παύλου Καρρέρ *Μαραθών-Σαλαμής*.²⁰ Αντίστοιχα το καλοκαίρι του 1887 Λάνδης και Λάνδη συμπράττουν με εναπομείναντες στην Αθήνα Ιταλούς καλλιτέχνες, ανάμεσα στους οποίους και ο δημοφιλής στην Ελλάδα βαρύτονος Raffaele De Giorgio²¹ και εμφανίζονται στο θέατρο «Όμοιοίς».²²

Ουσιαστικά Λάνδης και Κωστέλλος παίζουν παράλληλα στην Αθήνα το καλοκαίρι του 1887, ο Κωστέλλος στην Κηφισιά και ο Λάνδης στην Ομόνοια. Σε γενικές γραμμές ο θίασος Λάνδη κερδίζει τις εντυπώσεις, αν και η Λάνδη-Βοταρέλλη δεν γλυτώνει από την καυστική πένα του ειδικού περί τα θεατρικά Υίου τής Νυκτός.²³

17 *Ἐφημερίς*, 13/6/1886: 2, 14/6/1886: 3, 15/6/1886: 2 και 22/6/1886: 4.

18 Στιβανάκη 2001, 259: Τον Δεκέμβριο η πρωταγωνίστρια υπογράφει ως Αικατερίνη Λάνδη.

19 *Ἐφημερίς*, 20/7/1886: 3: Ο Λάνδης αναχωρεί για την Πάτρα – βλ. Στιβανάκη 2001, 256-261, όπου γίνεται λόγος για τη σύμβαση του Λάνδη με το θέατρο «Απόλλων» των Πατρών, παρά τη διαφωνία μελών του Δημοτικού Συμβουλίου. Μετά από αλληπάλληλες ατυχίες και περιπέτειες ο Λάνδης καταρτίζει ιταλικό μελοδραματικό θίασο και αρχίζει τις παραστάσεις στις αρχές Νοεμβρίου 1886 με τον *Χορό Μεταμφιεσμένων*.

20 Πρόκειται για φιλανθρωπική συναυλία που διοργάνωσε η λέσχη «Ο Ζάκυνθος» στις 9 ή 10 Μαρτίου 1887. Διευθύνει ο ίδιος ο Καρρέρ. Περισσότερα στα: Καρρέρης 1887, 27 ν., *Ἐπίς* (Ζάκυνθος), 15/3/1887: 4, Ξεπαπαδάκου 2005, 185-186 και Ξεπαπαδάκου 2003β, 111-121.

21 *Ἐφημερίς*, 27/8/1887: 2. Άλλα μέλη του θιάσου: κύριος Ελιάς, Milliori ή Malliori (t), Leoni (s), κύριος Brunetti, κύριος Butti, κύριος Marverti.

22 *Ἐφημερίς*, 17/8/1887: 1: «Μέλη τινὰ ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ θιάσου ἀφίκοντο ἐνταῦθα, σκοποῦντα νὰ παράσχωσι σειρὰν παραστάσεων ἐν τῷ τῆς Ὁμοιοίς θεάτρῳ». Οἱ γνωστότεροι ἐξ αὐτῶν: κα Βοταρέλλη, κκ. Ελιάς και Λάνδης. Ο θίασος θα δώσει 20-25 παραστάσεις. Ἐναρξῆ με την *Ἄιδᾶ*. Λοιπὸ ρεπερτόριο: G. Donizetti: *Λουκία ντὶ Λαμερμούρ* (29/8/1887), *Ἡ Φαβορίτα* (1/9/1887 και 4/10/1887), *Λίνδα ντὶ Σαμονί* (5/9/1887 και 19/9/1887), G. Rossini: *Κουρεὺς τῆς Σεβίλλης* (13/9/1887), D. Auber: *Φρὰ Διάβολος* (15, 16 και 19/9/1887), G. Verdi: *Ριγολέτος* (26/9/1887), *Τροβατόρος* (3/10/1887).

23 Ο συντάκτης του σατιρικού *Ἄστεως* που κρύβεται πίσω από το ψευδώνυμο είναι

Ρωτά ένας θεατής της Αΐδᾶς τον διπλανό του:

— Τώρα τί γίνεται;

— Ἡ Λεώνη τοῦ λέγει ὅτι θὰ τὸν σώσει ἂν ἀγαπᾷ αὐτὴν
καὶ ὄχι τὴν Βοτταρέλλη· αὐτὸς ὅμως ἀρνεῖται.

— Τὸν βλάκα!

Και, σαν να μην ἔφτανε ἡ κρίση περὶ τῆς εμφανίσεως, ακολουθεῖ
ετέρα περὶ τῆς φωνῆς:

— Ἡ φωνὴ τῆς ὑψιφώνου κυρίας Βοτταρέλλη εἶνε μᾶλλον
διὰ συναυλίας ἢ διὰ θερινὸν θέατρον.²⁴

Αὐτὴ ἡ σύντομη επισκόπηση τῆς προγενέστερης δράσης τριῶν
ἐκ τῶν βασικῶν μελῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Μελοδραματικοῦ Θιάσου,
φωτίζει τὴν ἐν γένει κατάσταση τῆς μουσικοθεατρικῆς κίνησης στὰ
ἐλληνικὰ ἀστικά κέντρα στὰ τέλη τῆς δεκαετίας τοῦ 1880 καὶ τονί-
ζει τὴ σημασία τῆς δημιουργίας ἐνὸς σταθεροῦ μελοδραματικοῦ
σχήματος. Θὰ δοῦμε στὴ συνέχεια πῶς ἡ ομάδα αὐτὴ τῶν Ἑλλήνων
ἐπαγγελματιῶν τῆς ὀπερας ἔδωσε μίᾳ οργανωμένη ἀπάντηση στὴν
ἀκαταστασία τῆς μελοδραματικῆς ζωῆς στὴν Ελλάδα.

Το πρῶτο σχῆμα καὶ ὁ Ὑποψήφιος, Αθήνα, Ἀνοιξὴ 1888

Ἐχομε ἤδη ἐντοπίσει διάσπαρτους τοὺς πρωταγωνιστὲς τοῦ
Ἑλληνικοῦ Μελοδραματικοῦ Θιάσου σὲ μίᾳ διαρκῇ περιπλάνηση
ἐντὸς καὶ ἐκτὸς Αθηνῶν. Στὶς ἀρχές τοῦ 1888 ὁ Αντώνιος Λάνδης
παίρνει τὴν ἀπόφαση νὰ συστήσει ἕναν θίασο ἀπὸ Ἑλλήνες τραγου-
διστῆς, προκειμένου νὰ παρουσιάσουν στὸ ἀθηναϊκὸ κοινὸ τὴν
κωμικὴ ὄπερα Ὁ Ὑποψήφιος τοῦ Κερκυραίου πρωτεργάτη τῆς Ἑπτα-
νησιακῆς Μουσικῆς Σχολῆς, Σπυρίδωνος Ξύνδα.²⁵ Πρόκειται γιὰ
τὴν πρῶτη ἴσως ἐλληνόφωνη κωμικὴ ὄπερα, ἡ ὁποία πρωτοπαρου-

πρὸς τὸ παρὸν ἀγνωστος.

24 Ὁ Υἱὸς τῆς Νυκτός, «Θεατρικά», *Τὸ Ἄστυ*, 30/8/1887: 6-7, ὅπου σημειώνεται
ἐπιπλέον ὅτι «Ὁ ἐν τῷ θεάτρῳ τούτῳ ἰταλικὸς μελοδραματικὸς θίασος δὲν εἶνε
βεβαίως τέλειος, εἶνε ὅμως πολὺ καλὸς καὶ δύναται νὰ προσελκύσῃ πολλῶν τὰς
συμπαθείας».

25 *Ἐφημερίς*, 9/3/1888: 2 καὶ 11/3/1888: 2, «Ἑλληνικὸν μελόδραμα», *Ραμπαγᾶς*,
13/3/1888: 4, Ὁ Υἱὸς τῆς Νυκτός, «Θεατρικά», *Τὸ Ἄστυ*, 20/3/1888: 3.

σιάστηκε στην Κέρκυρα, στο θέατρο San Giacomo το 1867.

Ο Λάνδης, λοιπόν, επέλεξε να παρουσιάσει ένα ελληνικό έργο με έντονο μάλιστα τοπικό, κερκυραϊκό ιδίωμα, από Έλληνες στην πλειονότητά τους συντελεστές. Το έργο ήταν σχεδόν ξεχασμένο, το δε αθηναϊκό κοινό δεν είχε ουσιαστικά ποτέ ακούσει όπερα Έλληνας συνθέτη αδόμενη εξ ολοκλήρου στα ελληνικά, εξαιρουμένων μερικών μερών του ιταλικού λιμπρέτου του *Μάρκου Βότζαρη* και της *Κυρα-Φροσύνης* του Καρρέρ που εψάλησαν σε ελληνική μετάφραση σε αθηναϊκό θέατρο το καλοκαίρι του 1875, ερμηνευμένα, όμως, από ιταλικό θίασο με έντονη ιταλική προφορά.²⁶ Ο Τύπος εκθειάζει την προσπάθεια του Λάνδη:

Έπι τέλους κατωρθώθη ό,τι έθεωρείτο αδύνατον διὰ τούς σημερινούς Έλληνας. [...] ελληνικόν μελόδραμα υπό Έλλήνων άοιδών. Ίδου κατόρθωμα διὰ τὸ όποϊον πᾶσα εύγενής ελληνική καρδιά σκιρτά υπό χαρᾶς, πᾶς Έλλην γαυριᾶ έπί τῆ έθνικῆ ταύτη προόδω...²⁷

και καλεί το κοινό να σπεύσει στο Χειμερινό Θέατρο Αθηνών, για να τιμήσει τους Έλληνες καλλιτέχνες.²⁸

Στις 14 Μαρτίου 1888 ο *Υποψήφιος* και ο Ελληνικός Μελοδραματικός Θίασος του Αντωνίου Λάνδη κάνουν πρεμιέρα...

μετ' επιτυχίας έκτάκτου. Τί ώραϊον, τί συγκινητικόν, ν' άκούη τίς εις τήν γλώσσαν του μελόδραμα ζωηρότατον και έπί ύποθέσεως τόσον φαιδρᾶς και τερπνῆς. Και λέγει: πού ήτο τόσον καιρόν αυτό λησμονημένον!²⁹

Τη διεύθυνση της ορχήστρας έχει αναλάβει ο νεαρός Κερκυραίος μουσικός Ναπολέων Λαμπελέτ, ενώ τους κύριους ρόλους οι Αντώνιος Λάνδης, Ιωάννης Αποστόλου, Χρήστος Στρουμπούλης, Βασίλης Παλαούνης, Αικατερίνη Λάνδη-Βοταρέλλη.³⁰ Παρόντες στην

26 Περισσότερα για τις εν λόγω παραστάσεις στο Ξεπαπαδάκου 2005, 147-154.

27 Ροδ., «Τὸ Πρώτον Έλληνικόν Μελόδραμα. Ο *Υποψήφιος* Βουλευτής τοῦ μουσικοδιδασκάλου κ. Σπ. Ξύνδα», *Νέα Έφημερίς*, 16/3/1888: 3-4.

28 *Έφημερίς*, 9/3/1888: 2, Ροδ., ό.π.: 3-4.

29 *Νέα Έφημερίς*, 16/3/1888: 3.

30 Η ακριβής διανομή ήταν η εξής: Αντώνιος Λάνδης (bs); Γερο-Γιάγκος, Νίκος

πρεμιέρα και επανειλημμένως κληθέντες επί σκηνής, ο γηραιός Σπυρίδων Ξύνδας, αλλά και ο Ιωάννης Ρινόπουλος, ο άνθρωπος που έγραψε το λιμπρέτο του *Υποψηφίου* «εις γλώσσαν χωρικών κερκυραίων».³¹ Αξίζει να ανοίξουμε μία μικρή παρένθεση εδώ για να αποκατασταθεί μία παρεξήγηση εις βάρος του Ρινόπουλου. Αναπαράγεται εδώ και δεκαετίες, δηλαδή, το ίδιο σφάλμα, ότι το λιμπρέτο της όπερας αυτής ήταν αρχικά γραμμένο στα ιταλικά και ότι ο Λάνδης το μετέφρασε στην ελληνική γλώσσα. Ωστόσο, το κείμενο του λιμπρέτου ήταν εξ αρχής και μόνο ελληνόγλωσσο.³²

Οι κριτικές και ανταποκρίσεις μετά την πρεμιέρα είναι ιδιαίτερα ευνοϊκές τόσο για το έργο του Ξύνδα, όσο και για τους αοιδούς που πλαισίωσαν την παράσταση. Τις εντυπώσεις κλέβει ο «γλυκός όξύφωνος» Ιωάννης Αποστόλου, που κάνει το ντεμπούτο του στη σκηνή.³³ Από εκείνη τη στιγμή και έπειτα ο νεαρός τενόρος συνδέει το μοναδικό του ταλέντο και τη σταδιοδρομία του με τον Ελληνικό Μελοδραματικό Θίασο έως το 1890, οπότε αναχωρεί για το Μιλάνο. Η συνέχεια είναι εν πολλοίς γνωστή: Ο Ιωάννης Αποστόλου αναδείχτηκε σε πρώτου μεγέθους αστέρα του διεθνούς λυρικού θεάτρου, διακρίθηκε στην Ιταλία και σε όλην την Ευρώπη και δικαίως, όπως φαίνεται, έλαβε το ψευδώνυμο «Il divo Apostolou».³⁴ Οι υπόλοιποι καλλιτέχνες εκτιμώνται από κοινό και κριτική, ενώ σχολιάζονται με συμπάθεια τα σπασμένα ελληνικά που η Αικατερίνη Λάνδη-Βοταρέλλη έμελλε «μὲ τὴν ξενικὴν τῆς ἰταλίδος προφορὰν τῆς».³⁵

Συνολικά ο *Υποψήφιος* παρουσιάστηκε στην Αθήνα τον Μάρτιο, τον Μάιο και τον Αύγουστο του 1888 τουλάχιστον οκτώ φορές.³⁶

Αποστόλου (t): Γιώργης, Χρήστος Στρομπούλης (bs): Προεστός, Βασίλης Λαλαούνης (br): Υποψήφιος, Πετράκης: Κλητήρας, Αικατερίνη Λάνδη-Βοταρέλλη (s): Χριστίνα.

31 «Η παράστασις τοῦ *Υποψηφίου*», *Ἐφημερίς*, 15/3/1888: 2 και Ροδ., *ό.π.*, 3-4.

32 Το κακό αρχίζει από το βιβλίο του Χατζηαποστόλου (1949, 10), όπου γλαφυρά ο συγγραφέας περιγράφει τον Λάνδη και τον Λαμπελέτ να μεταφράζουν «τσάτρα πάτρα» το μελόδραμα που είχε γράψει ο Ξύνδας στην ιταλική! Περί Ρινόπουλου, ουδεμία αναφορά.

33 *Νέα Ἐφημερίς*, 16/3/1888: 3.

34 Λεωτσάκος 1988, 18-25.

35 «Η παράστασις τοῦ *Υποψηφίου*», *Ἐφημερίς*, 15/3/1888: 2.

36 Προς το παρόν υπάρχουν στοιχεία για παραστάσεις στις: 14, 15, 17, 24 Μαρτίου,

Από τις παραστάσεις αυτές ξεχωρίζουν δύο. Αυτή κατά την οποίαν η βιεννέζικη ορχήστρα Κοπέτσκι κάνει την «ἀπρόοπτον ὄλωσ τιμὴν» στον Ελληνικό Μελοδραματικό Θίασο να τον συνοδεύσει «διά τῆς ἁρμονικῆς αὐτῆς τέχνης»³⁷ και η τελευταία εν Αθήναις παράσταση, η οποία αποδεικνύεται λίαν εκρηκτική:

Ἐνῶ ψάλλεται ἡ δευτέρα πρᾶξις ἐν τῇ σκηνῇ, ἄλλη πρᾶξις ἀρχίζει ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ· τὰ ὄργανα χρησιμοποιοῦσι οἱ μουσικοὶ κατ' ἰδιόρρυθμον μέλος κρούοντες ἐναντίον τῶν κεφαλῶν ἀλλήλων καὶ τόσον ἐνθουσιάζει τὸ μέλος [...], ὥστε σπεύδουσιν οἱ ἄκροαταὶ καὶ ὀρμῶσιν οἱ κλητῆρες τῆς ἀστυνομίας νὰ ἀναμιχθῶσιν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν αὐτοῦ.³⁸

Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, και μάλιστα αρκετά νωρίς, στα τέλη του Μαρτίου, ο Αντώνιος Λάνδης παραμερίζει τον Ναπολέοντα Λαμπελέτ και αναλαμβάνει κατ' αποκλειστικότητα τη διεύθυνση του θιάσου.³⁹ Τότε αποφασίζει να μεταφέρει την αθηναϊκή επιτυχία στο Δημοτικό Θέατρο «Ἀπόλλων» της Ερμούπολης.⁴⁰ Εκεί συμπράττει με τον παλαιό του γνώριμο και συνεργάτη, τον βαρύτονο Κωνσταντίνο Κωστέλλο, καθώς και τον βαθύφωνο Μιχαήλ Μαντζάρα και τον αρχιμουσικό Σπυρίδωνα Μπεκατώρο, οι οποίοι στη συνέχεια προσαρτώνται στον θίασο – μάλιστα ο Μαντζάρας είναι το μακροβιότερο μέλος του. Ο Κωστέλλος στις παραστάσεις του *Υποψηφίου* στην Ερμούπολη ερμηνεύει τον ομώνυμο ρόλο και έκτοτε ταυτίζεται με τον δημαγωγό αυτό πολιτικάντη. Αξιομνημόνευτες είναι δε οι εμφανίσεις του καβάλα σε έναν γάιδαρο επί σκηνής.⁴¹

11, 15 και 22 Μαΐου και 14 Αυγούστου 1888. Η τελευταία δίδεται στο θέατρο «Εὐτέρπη» – βλ. *Ραμπαγᾶς*, 14/8/1888: 8.

37 Παράσταση στις 11/5/1888 – βλ. *Ἐφημερίς*, 11/5/1888: 2.

38 Παράσταση στις 22/5/1888 – βλ. *Ἐφημερίς*, 24/5/1888: 1.

39 *Ραμπαγᾶς*, 25/3/1888: 7.

40 Δήμου 2000, 724: Πρεμιέρα στις 6/4/1888 και δεύτερη παράσταση στις 9/4/1888, χωρίς τον Αποστόλου ο οποίος δεν συμμετείχε λόγω ασθενείας. Να σημειωθεί εδώ ότι, σύμφωνα με τον Χατζηαποστόλου (1949, 19), ο θίασος έδωσε και τέσσερις παραστάσεις του *Υποψηφίου* στην Πάτρα. Η ίδια δεν έχω εντοπίσει κάποιο στοιχείο που να το πιστοποιεί. Η δε Στιβανάκη (2001, 266) αναφέρεται σε παντελή απουσία μελοδράματος κατά τον χειμώνα του 1888.

41 *Μεταρρυθμίσεις* (Αλεξάνδρεια), 23/1 [4/2]/1889: 2.

Το καλοκαίρι του 1888 ο θίασος διαλύεται, αλλά προσωρινά, όπως θα φανεί. Το ζεύγος Λάνδη ανεβάζει πάλι μερικά ιταλικά μελοδράματα στην Αθήνα⁴² (ανάμεσα σε αυτά και έναν *Κουρέα* χωρίς τενόρο, με βουβό τον ρόλο του Αλμαβίβα: «Ο Αλμαβίβας ήτο πρόσωπον ήρωος... παντομίμας! Άπλοποίησις ἐξαιρετος»), τα οποία κερδίζουν το ενδιαφέρον του κοινού περισσότερο λόγω της παρουσίας καλλίγραμμων ορχηστρίδων, παρά χάρη στην ποιότητά τους.⁴³ Η δραστηριότητα αυτή δεν αξίζει να μας απασχολήσει άλλο, όπως δεν απασχόλησε και τον Λάνδη στη συνέχεια, γιατί απ' ό,τι φαίνεται, και ο ίδιος είχε το μυαλό του στη συγκρότηση ενός ευπρόσωπου και σταθερού ελληνικού μελοδραματικού θιάσου.

Η ίδρυση του Έλληνικού Μελοδραματικού Θιάσου, 1888

Βρισκόμαστε πλέον στα τέλη του καλοκαιριού του 1888. Ο Λάνδης ήδη έχει έρθει σε επαφή με τέσσερα εκ των βασικών μελών του μετέπειτα σχήματος, εξαιρουμένης της συζύγου του φυσικά, τουτέστιν τον Αποστόλου, τον Κωστέλλο, τον Μαντζάρα και τον Μπεκατώρο. Με τον τελευταίο οραματίζονται τις επιτυχίες που περιμένουν τον επίδοξο θίασο, όπου υπάρχουν Έλληνες, και φυλλομετρούν το μελλοντικό τους ρεπερτόριο. Το όνειρό τους, όμως, είναι αδύνατον να πραγματοποιηθεί χωρίς οικονομική αρωγή. Και η αρωγή έρχεται, όχι βέβαια από το ελληνικό κράτος – αυτό επιμένει να χρηματοδοτεί ιταλικούς και γαλλικούς λυρικούς θιάσους.⁴⁴

42 Ο Υιός τής Νυκτός, «Θεατρικά A vol'doiseau», *Τὸ Ἄστυ*, 5/6/1888: 7: Παρουσιάζονται τα μελοδράματα: *Λουκία*, *Τραβιάτα*, *Ριγολέτος* και αποσπάσματα από την όπερα του Verdi *I due Foscari* στο θέατρο «Ομονοίας» – βλ. *Ἐφημερίς*, 17/6/1888: 4. Στον θίασο μετέχουν οι Λάνδης, Λάνδη-Βοταρέλλη, Raffaele De Giorgio (br), Brunetti. Αργότερα συνεργάζεται ξανά ο Κωνσταντίνος Κωστέλλος σε παραστάσεις στο Αίγιο – βλ. *Ἐφημερίς*, 23/6/1888: 3.

43 *Ἐφημερίς*, 14/6/1888: 2 και Ο Υιός τής Νυκτός, 5/6/1888: 7. Η παρουσία του μπαλέτου στην όπερα και την οπερέτα, με έμφαση στην ελληνική μελοδραματική ζωή του 19^{ου} αιώνα, αναλύθηκε διεξοδικά στην εισήγηση: Ξεπαπαδάκου [2004].

44 Στις αρχές του 1888 συγκροτείται ιταλικός μελοδραματικός θίασος και εμφανίζεται στο χειμερινό θέατρο Αθηνών «Μπούκουρα», αρχίζοντας τις παραστάσεις του με τους *Πουριτανούς* του Bellini. Κατά το διάστημα αυτό αρκετές φορές

Η οικονομική στήριξη καταφθάνει από την ιδιωτική πρωτοβουλία, από έναν επιχειρηματία ράπτη και θερμό εραστή του μελοδράματος, ονόματι Ιωάννη Καραγιάννη. Ο ίδιος θυμάται εκείνες τις ημέρες:

Τὰ κυριώτερα στελέχη ὑπῆρχαν καὶ γιὰ νὰ λάβῃ σάρκα καὶ ὄστὰ ἢ ἰδέα αὐτὴ θὰ ἔπρεπε νὰ εὔρεθοῦν χρήματα. Χρήματα ὅμως δὲν ἦτο εὐκόλον νὰ εὔρεθοῦν καὶ τότε ἔλαβα τὴν ἀπόφασιν νὰ ἀναλάβω ἐγὼ μόνος μου τὰ ἔξοδα τοῦ καταρτισμοῦ τοῦ πρώτου ἑλληνικοῦ μελοδραματικοῦ θιάσου.⁴⁵

Και τα έξοδα αυτά δεν ήταν καθόλου λίγα. Για να συλλάβουμε την τόλμη του εγχειρήματος του Καραγιάννη, ας σκεφτούμε τι σημαίνει λειτουργία ενός περιοδεύοντος θιάσου όπερας. Πριν από οτιδήποτε άλλο να επισημάνουμε ότι οι όπερες όπως και σήμερα, έτσι και τότε, ήταν και είναι οι ακριβότερες σκηνικές παραγωγές. Πρώτα απ' όλα εμπλέκεται μεγάλος αριθμός προσώπων στην οργάνωση και παράστασή τους: σολίστ, χορωδία, ορχήστρα, συχνά χορευτές, μουσικοδιδάσκαλοι, υπεύθυνοι παραγωγής. Έπειτα απαιτούν πλούσιο σκηνικό εξοπλισμό, ιματισμό, μουσικά όργανα, μετάφραση και αναπαραγωγή σε αντίτυπα των μουσικών έργων. Συν τις μετακινήσεις, τη διαμονή και φύλαξη του έμψυχου και άψυχου προαναφερθέντος υλικού... Όπερα περιοδεύουσα σημαίνει προγραμματισμός παραστάσεων, ενοικίαση θεάτρων, προώθηση και δημόσιες σχέσεις. Σημαίνει δοκιμές, εναλλασσόμενο ρεπερτόριο και δεκάδες ενδεχό-

---

επισκέπτεται την Αθήνα και ο γαλλικός θιάσος Lassalle-Charlet, ο οποίος πραγματοποιεί έκτακτες εμφανίσεις έως ότου εγκατασταθεί οριστικά το καλοκαίρι στο θερινό θέατρο «Φαλήρου» – βλ. *Εφημερίς*, 19/1/1888: 2 και Ξεπαπαδάκου 2009, 245-292.

45 Ο ίδιος ο Καραγιάννης (1932, 185) περιγράφει τον εαυτό του ως εξής: «Τὴν ἐποχὴ ἐκείνην διατηροῦσα ἐμποροραφεῖο στὴν ὁδὸ Ἁγίου Μάρκου, τὴν δὲ συντροφιά μου ἀποτελοῦσαν τὰ μέλη τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἀνακτορικοῦ χοροῦ. Τὸ τραγούδι μου ἄρεσε ὑπερβολικὰ καὶ κάθε βράδυ ἢ παρέα μου καὶ ἐγὼ συγκεντρωνόμαστε καὶ τραγουδοῦσαμε [...] ἀλλὰ καὶ μὴ σκέψις ἐπίμονα μᾶς ἀπασχολοῦσε, ἡ ἴδρυσις ἐνὸς εὐπροσώπου ἑλληνικοῦ μελοδράματος». Μία βιογραφία του Καραγιάννη με αρκετές ανεκδοτολογικές πληροφορίες που προέρχονται από το αρχείο της οικογένειας Καραγιάννη έχει συγγράψει ο σύζυγος της εγγονῆς του θιασάρχῃ, Σάββας Ταούκης 2005. Ευχαριστῶ πολὺ τον ευγενὴ κύριο Ταούκη που ἔθεσε στη διάθεσή μου τὸ βιβλίο του.

μενα προβλήματα και δυσχέρειες όλων των ειδών: υγείας, σχέσεων ανάμεσα στα μέλη, προβλήματα συνεννόησης σε διάφορες γλώσσες, διαπραγματεύσεων, καταβολής πληρωμών και αμοιβών, συναλλαγών σε ξένο νόμισμα... Και όλα αυτά τότε, τον 19^ο αιώνα, χωρίς τις σημερινές ευκολίες...

Αν αναλογιστούμε όλα τα παραπάνω, ευλόγως θα αναρωτηθούμε για ποιον λόγο ο Καραγιάννης αποφάσισε να υποστεί την ασύλληπτη αυτή ταλαιπωρία και να εκτεθεί σε κίνδυνο, εγκαταλείποντας τη ζωή του στην Αθήνα και σπαταλώντας όλη του την περιουσία.⁴⁶ Πρέπει να τονιστεί επίσης ότι από όλην αυτήν την επιχείρηση δεν προέκυψε κανένα υλικό αντίτιμο, κανένα κέρδος και ούτε περίμενε και ο ίδιος ότι θα ωφεληθεί οικονομικά. Η ικανοποίηση του γενναιόδωρου αυτού χορηγού ήταν μόνο ηθική. Είχε τη χαρά να αυτοαναγορευθεί «διευθυντής» του πρώτου ελληνικού μελοδραματικού θιάσου και να ζήσει μία αξέχαστη περιπέτεια περιπλανώμενος μαζί με τα άλλα μέλη του σχήματος, όπου υπήρχε ελληνισμός την εποχή εκείνη, με μοναδικό όχημα τον ρομαντικό μαικηνισμό που τον διακατείχε. Ο Ιωάννης Καραγιάννης στη δύση του βίου του ομολογεί και από μόνος του: «Τώρα στα γηρατειά μου, πτωχός εγώ, είμαι μ' όλα ταύτα πολύ ευχαριστημένος διότι ο σκοπός μου επέτυχε και οι μόχθοι δεν επήγαν χαμένοι».⁴⁷

Επιστρέφουμε στις 9 Σεπτεμβρίου του 1888. Αυτή είναι η ημερομηνία της πρώτης δημοσίευσης της αναγγελίας ιδρύσεως του Ελληνικού Μελοδραματικού Θιάσου.⁴⁸ Όπως μας πληροφορεί αυτό το δημοσίευμα και τα επόμενα που ακολουθούν, ο Μπεκατώρος προϋμνάξει συστηματικά τους Έλληνες καλλιτέχνες και έχει ήδη προχωρήσει στη διδασκαλία του ρεπερτορίου.⁴⁹ Το ρεπερτόριο που

46 Ο ίδιος σημειώνει ότι συνολικά δαπάνησε το σοβαρότατο ποσό των 140.000 χρυσών δραχμών.

47 Καραγιάννης 1932, 192. Αν και σε γενικές γραμμές ο Καραγιάννης ανακαλεί τα της συμμετοχής του στον θίασο με σεμνότητα, αρέσκεται ιδιαίτερα να χρησιμοποιεί το πρώτο πρόσωπο (π.χ. «προσέλαβα», «κατάρθωσα» κλπ), αναφερόμενος σε δραστηριότητες για τις οποίες είναι περίπου βέβαιο ότι δεν ήταν αποκλειστικά υπεύθυνος ο ίδιος, όπως η στελέχωση του θιάσου με μουσικούς, η συγκρότηση της γυναικείας χορωδίας κ.ά.

48 *Νέα Έφημερίς*, 9/9/1888: 3.

49 *Έφημερίς*, 24/11/1888: 2, *Έβδομάς*, 26/11/1888: 1, «Έλληνικός Μελοδραματικός

ανακοινώνεται περιλαμβάνει πολλά και ενδιαφέροντα νέα έργα, ανάμεσα στα οποία τα «εθνικά» μελοδράματα του Παύλου Καρρέρ *Μάρκος Βότζαρης*, και *Κυρά Φροσύνη*,⁵⁰ επίσης ανάμεσά τους η *Άρπαγή εκ του Σεραΐου* του Mozart –πρόκειται αν όχι για την πρώτη τότε σίγουρα τη δεύτερη φορά που όπερα του Mozart προετοιμάζεται για να ανεβεί στην Ελλάδα–,⁵¹ η *Άντιγόνη* του Σοφοκλή με τη μουσική του Mendelssohn, το κωμειδύλλιο *Μυλωνάδες* και διασκευασμένο τον *Άρχοντοχωριάτην* του Μολιέρου, αμφότερα σε μουσική επιμέλεια Andrea Seiller, καθώς και αρκετά μελοδράματα του τρέχοντος ιταλικού ρεπερτορίου.⁵² Εναρκτήρια όπερα προγραμματίζεται να είναι η *Βετλή* του Donizetti.⁵³

Στο μεταξύ το ρεπερτόριο μεταφράζεται στα ελληνικά από αξιόλογους και μη συνεργάτες,⁵⁴ ενώ προσχωρούν στο δυναμικό του θιάσου οι τραγουδίστριες Όλγα Λιώπα, Μελοπομένη Κωνσταντινούλου και Ελένη Ρεκανατίνι, καθώς και η μουσικός Ελπίς (Σπεράντζα) Καούκη, η οποία επωμίζεται τη διδασκαλία της χορωδίας.⁵⁵ Η

Θιάσος», *Μεταρρύθμισις*, (Αλεξάνδρεια), 2 [14]/12/1888): 2-3.

50 Κατά καιρούς ανακοινώνεται στον Τύπο η προετοιμασία και άλλων μελοδραμάτων του Καρρέρ, όπως *Κόντε Σπουργίτης*, *Δέσπω* και *Μαραθών-Σαλαμίς* – βλ. *Νέα Έφημερίς*, 17/11/1888: 4-5, 31/7/1889: 5, «Ελληνικός Μελοδραματικός Θιάσος», *Έφημερίς*, 15/7/1889: 2, *Παλιγγενεσία*, 1/8/1889: 3 και Βαρβιάνης 1950, 19. Ωστόσο, δεν φαίνεται τα έργα αυτά να εντάχθηκαν ποτέ στο ρεπερτόριο του θιάσου.

51 Η ίδια δεν έχω εντοπίσει προς το παρόν καμία προγενέστερη πληροφορία. Υπάρχει, ωστόσο, μία αναφορά στο βιβλίο του Τομανά 1994, 23, την οποία μεταφέρω εδώ με άκρα επιφύλαξη, ότι κάποιος γαλλικός θιάσος επισκέφθηκε τη Θεσσαλονίκη το 1879 και ανάμεσα σε άλλα ανέβασε την *Άρπαγή από το Σεράι*.

52 *Έφημερίς*, 2/11/1888: 1.

53 «Ο πρώτος ελληνικός μελοδραματικός θιάσος», *Νέα Έφημερίς*, 17/11/1888: 4-5, 6/12/1888: 3 και 17/12/1888: 3.

54 Προς το παρόν μαρτυρούνται οι εξής μεταφράσεις και μεταφραστές: *Betty*: Αλέξανδρος Κατακουζηνός, *Die Entführung aus dem Serail*: Θεμιστοκλής Πολυκράτης, *Marco Bozzari*: Νάσος Γεράκης, *La Sonnambula*: Αντώνιος Μανούσος, *Lucia di Lamermoor*: Νάσος Γεράκης ή Ευφροσύνη Βικέλα (Ο Χατζηαποστόλου 1949, 23-24 αναφέρει τον Γεράκη, στη σ. 29, όμως, τη Βικέλα). Η μέτρια ποιότητα των μεταφράσεων αυτών σχολιάζεται στο δημοσίευμα «Θεατρική Έπιθεώρησις τοῦ 1888», *Ἀκρόπολις*, 6/1/1889: 2.

55 Βλ. Χατζηαποστόλου 1949, 22-23. Κατά την *Νέα Έφημερίδα*, 29/10/1888: 3 στον

Ελπής Καούκη παντρεύεται στη συνέχεια τον Λουδοβίκο Λαμπελέτ, υποβολέα και υπεύθυνο παραγωγής –θα λέγαμε σήμερα– του θιάσου. Θα αναφερθούμε στην προσφορά της λίγο παρακάτω. Να επισημάνουμε εδώ πόσο δύσκολο στάθηκε για τον Μπεκατώρο να εξασφαλίσει τα γυναικεία μέλη του θιάσου, τόσο τις πρωταγωνίστριες, όσο και τις χορωδούς, σε μία εποχή που το θέατρο δεν εθεωρείτο ευυπόληπτο επάγγελμα για μία κυρία.⁵⁶

Παράλληλα ο Καραγιάννης μεριμνά για τα πρακτικότερα ζητήματα. Πρώτον, αγοράζει ένα πλουσιότατο βεστιάριο από το Μιλάνο.⁵⁷ (Παρεμβάλλουμε άλλη μία παρένθεση για να προσθέσουμε ότι τα κοστούμια του θιάσου έγιναν αντικείμενα θαυμασμού όχι μόνο από το ελληνικό κοινό, αλλά και από ξένους θεατές, ως τα ωραιότερα και καθαρότερα του καιρού!)⁵⁸ Δεύτερον οργανώνει την επικείμενη καλλιτεχνική περιοδεία στις ελληνικές παροικίες της Αιγύπτου, στην Κωνσταντινούπολη και τη Σμύρνη.⁵⁹

Η φάση προετοιμασίας και δοκιμών ομολογουμένως διαρκεί πολύ.⁶⁰ Καθ' όλο το διάστημα αυτό οι εφημερίδες, εθνικώς υπερήφανες, στηρίζουν ολόψυχα την προσπάθεια.

Ἑλληνικὸς μελοδραματικὸς θιάσος! Ὅ,τι πρὸ ὀλίγου καιροῦ ἐκινδύνευε νὰ κριθῆ ὡς ὄνειρον ἐξημμένης φαντασίας, ἂν δὲν ἐκρίνετο ὡς ἀποτόλμημα ἄξιον εἰρωνείας, παρίσταται νῦν ἐνώπιον ἡμῶν ὡς γενναῖα ἀπόπειρα, πολλὰς ἐλπίδας ἐπιτυχίας ἐγκλείουσα, ἀπόπειρα ἢ ὁποία συγκινεῖ καὶ πρὸς εὐόδωσιν τῆς ὁποίας ἐγκαρδίως εὐχόμεθα.⁶¹

θιάσο ανήκει και ο Κ. Θεανόπουλος, ένας λυρικός καλλιτέχνης τον οποίον δεν έχω ξανασυναντήσει στη συνέχεια.

56 Καραγιάννης 1932, 186.

57 *Νέα Ἐφημερίς*, 12/12/1888: 3. Ο Καραγιάννης (1932, 192) θυμάται το πανάκριβο μιλανέζικο βεστιάριο κόστους 40.000 δραχμών.

58 Χαρακτηριστικό είναι το σχόλιο του μασσαλιώτικου τύπου, μετά τις παραστάσεις του θιάσου στο θέατρο «Gymnase» ότι «σπανίως ἐμφανίζεται ξένος θιάσος μὲ τόσον ὠραίας καὶ καθαράς ἐνδυμασίας». «Ὁ ἐν Μασσαλία Ἑλληνικὸς Μελοδραματικὸς Θιάσος καὶ αἱ γαλλικαὶ ἐφημερίδες», *Ἀκρόπολις*, 29/9/1889: 3.

59 «Ὁ πρῶτος ἑλληνικὸς μελοδραματικὸς θιάσος», *Νέα Ἐφημερίς*, 1/12/1888: 3, *Μεταρρυθμισίς* (Αλεξάνδρεια), 19[31]/12/1888: 2 και 21/12/1888 [2/1/1889]: 3.

60 Η προετοιμασία διαρκεί ἕξι μήνες, ἀπ' ὅ,τι μας πληροφορεῖ ο Καραγιάννης (1932, 186).

61 *Ἐφημερίς*, 24/11/1888: 2.

Πραγματικά, η πρεμιέρα της *Betly* στις 19 Δεκεμβρίου 1888 ανάγεται σε εθνική υπόθεση.⁶² Σύσσωμο το παλάτι, η πολιτική ηγεσία και η αθηναϊκή κοινωνία κατακλύζουν το Δημοτικό Θέατρο Αθηνών.⁶³

Τὰ πρωταγωνιστοῦντα πρόσωπα καὶ ὁ χορὸς ἀμφοτέρων τῶν φύλων ἀντεπεκρίθησαν καθ' ὅλας τὰς προσδοκίας τοῦ κοινού, ὅπερ δὲν ἔπαυε χειροκροτοῦν, ἐν τέλει δὲ ἐξήτωκραύγαζεν.⁶⁴

Τη μεγάλη αυτή καλλιτεχνική και εμπορική επιτυχία της *Βετλῆ* διαδέχεται μία λιγότερο επιτυχής επανάληψή της, καθώς και η αναγγελία του ανεβάσματος της *Ἀρπαγῆς ἀπὸ τὸ Σεράι*.⁶⁵ Η ώρα του Mozart, όμως, δεν έχει έρθει ακόμη για την Αθήνα. Με το πρόσχημα ότι τα μέρη της ορχήστρας δεν έχουν προλάβει να αντιγραφούν, η παράσταση ματαιώνεται, επαναλαμβάνεται για τρίτη «πανηγυρική» φορά η *Βετλῆ* και την επόμενη ημέρα ο Ελληνικός Μελοδραματικός Θίασος αναχωρεί για την πρώτη περιοδεία του στην Ανατολή.⁶⁶

Η πρώτη περιοδεία, Ιανουάριος-Ιούλιος 1889

Η περιοδεία αυτή διαρκεί από τα τέλη Δεκεμβρίου 1888 έως τον Αύγουστο 1889. Πρώτος σταθμός είναι η Αλεξάνδρεια, στη συνέχεια το Κάιρο, έπειτα πάλι η Αλεξάνδρεια, η Κωνσταντινούπολη και η Σμύρνη.⁶⁷ Στις κοσμοπολίτικες παροικίες της Αιγύπτου οι Έλλη-

---

62 Ο Καραγιάννης (1932, 186-187) περιγράφει τις διαπραγματεύσεις του με τον δήμαρχο Αθηναίων Τιμολέοντα Φιλήμονα για τον σημαιοστολισμό του Δημοτικού Θεάτρου.

63 *Ἐφημερίς*, 20/12/1888: 3. Χατζηαποστόλου 1949, 26. Περιεκτική και γεμάτη αιχμές κατά της διεύθυνσης του Δημοτικού Θεάτρου Αθηνών και δη του Ανδρέα Συγγρού είναι η ανταπόκριση του Υίου τῆς Νυκτός, «Τὸ πρῶτον ἑλληνικὸν μελόδραμα», *Τὸ Ἄστυ*, 13/8/1889: 6-7. Περισσότερα για το ρεπερτόριο και την ελληνική καλλιτεχνική παρουσία στο Δημοτικό Θέατρο στο υπό δημοσίευση άρθρο: Ξεπαπαδάκου [2008α].

64 *Ἐφημερίς*, 20/12/1888: 2.

65 *Ἐφημερίς*, 22/12/1888: 3, 4 και 23/12/1888: 6: Ο Έλληνικός Μελοδραματικός Θίασος αύριο Παρασκευή 23/12/1888 αναβιβάζει την όπερα *Ἡ ἐκ τοῦ Σεραιῶν ἀπαγωγή*. Το κείμενο τυπώθηκε σε κομψόν τομίδιο υπό των κκ Μπαρτ και Χριστ και πωλείται έναντι 30 λεπτών.

66 *Νέα Ἐφημερίς*, 23/12/1888: 4, 24/12/1888: 4 και *Ἐβδομάς*, 24/12/1888: 2.

67 Ο θίασος μετακινείται από την Αλεξάνδρεια στο Κάιρο, όπου κάνει πρεμιέρα

νες καλλιτέχνες απολαμβάνουν τη γεύση της επιτυχίας, δέχονται τον θαυμασμό και την αγάπη των ομογενών, αλλά και την εκτίμηση των αλλοδαπών συναδέλφων τους. «O quelle est gentille, O quelle est charmante!», παραμιλούν με θαυμασμό από τα θεωρεία του αλεξανδρινού θεάτρου «Ζιζίνια» για τη «μέχρι λιγμών και δακρύων συγκινήσασαν» Αικατερίνη Λάνδη-Βοταρέλλη οι Ευρωπαϊές αντίζηλές της.⁶⁸

Οι δημοσιογράφοι των ελληνόφωνων εφημερίδων δεν μπορούν να κρύψουν την έκπληξη και τον ενθουσιασμό τους.

Μὰ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν! Ἄγνοοῦμεν ἂν εἴμεθα ἔξυπνοι ἢ ὄνειρευόμεθα. Πράγματι ὅ,τι χθὲς ἐσπέρας εἶδομεν δὲν εἶναι ἄλλο τὶ ἢ ὄνειρον. [...] Οὐδεμία ὑφίσταται πλέον ἀμφιβολία ὅτι, ὅσοι μεθ' ἡμῶν ἠτύχησαν νὰ παρευρεθῶσιν ἐν τῷ [...] ἐνταῦθα θεάτρῳ καὶ ἀκούσωσι τὸν πρῶτον ἐν Ἀθήναις καταρτισθέντα μελοδραματικὸν θίασον, ἐξ Ἑλλήνων συγκείμενον καὶ Ἑλληνιστὶ ἄδοντα, θὰ ὁμολογήσωσιν ὅτι τὸ περὶ ἑλληνικοῦ μελοδραματος ἀκανθῶδες ἄχρι τοῦδε θεωρούμενον ζήτημα εἶναι ἤδη κατ' οὐσίαν λελυμένον.⁶⁹

Ο θίασος μέσα στους τέσσερις αυτούς μήνες ανεβάζει αρκετά μελοδράματα του ρεπερτορίου του: *Βετλήν*,⁷⁰ *Ἀρχοντοχωριάτην*,⁷¹

στη Χεδιβική Όπερα στις 14[26]/2/ και επιστρέφει στο θέατρο «Ζιζίνια» της Αλεξάνδρειας στις 3/3/1889.

68 «Στέφανος Ζιζίνιας» α.λ.σ.: Β/22-23. Σ., *Μεταρρύθμισις* (Αλεξάνδρεια), 2[14]/1/1889: 3 και *Νέα Έφημερίς*, 19/3/1889: 4. Η αγάπη των Αιγυπτιωτών Ελλήνων προς την Αικατερίνη Λάνδη-Βοταρέλλη εκφράζεται όχι μόνο με τα άνθη και τα ακριβά δώρα που της προσέφεραν στις παραστάσεις της, αλλά και με στίχους. Χαρακτηριστικότερο είναι το ποίημα του Ι. Σοφινόπουλου που δημοσιεύεται στην εφ. *Μεταρρύθμισις* (Αλεξάνδρεια), 11[23]/3/1889: 2, με τίτλο «Τῆ κυρία Αικατερίνη Λάνδη, Α' ὑψιφώνῳ τοῦ ἑλληνικοῦ μελοδραματικοῦ θιάσου».

69 Ἔρμος, «Ἐκ Καΐρου», *Μεταρρύθμισις* (Αλεξάνδρεια), 17/2/1889 [1/3/1889]: 2.

70 Η *Bely* του G. Donizetti παρουσιάστηκε τουλάχιστον τρεις φορές στο αλεξανδρινό θέατρο «Ζιζίνια», εκ των οποίων στις 5[17]/1/1889, 12[24]/1/1889, 23/1[4/2]/1889 – βλ. *Μεταρρύθμισις* (Αλεξάνδρεια), 7[19]/1/1889: 2, 13[25]/1/1889: 2, 23/1/1889 [4/2/1889]: 2.

71 Ο *Ἀρχοντοχωριάτης* του Μολιέρου σε μουσική επιμέλεια Andrea Seiller παρουσιάστηκε είτε στις 7[19]/1/1889, είτε (το πιθανότερο) στις 8[20]/1/1889: *Μεταρρύθμισις* (Αλεξάνδρεια), 9[21]/1/1889: 3.

Ἵγνοβάτιδα⁷², Ἀρπαγὴν ἀπὸ τὸ Σεράι⁷³, Κουρέαν τῆς Σεβίλλης⁷⁴... Ο θρίαμβος ὁμως ἐρχεται με το εθνικό μελοδραματολόγιο. Αρχικά ο Ἵποψήφιος του Ξύνδα ξεσηκώνει το ελληνικό και ὄχι μόνο κοινό.⁷⁵

Το κωμικό αυτό μελόδραμα χαρακτηρίζεται...

Ἀπεικόνισμα τοῦ Ρωμηοῦ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἕως τὸ τέλος. Εἶνε ὁ Ρωμηὸς ἐν τῷ ἔρωτί του, εἶνε ὁ Ρωμηὸς ἐν τῷ χωρίῳ του, ὅπου ὁ εἶς θέλει νὰ καταβάλλῃ τὸν ἄλλον διὰ νὰ γίνῃ πρῶτος, εἶνε ὁ Ρωμηὸς ἐν τῇ οἰκογενεῖα του, εἶνε ὁ Ρωμηὸς ἐν τῇ πολιτικῇ του ἐνεργείᾳ, εἶνε ὁ Ρωμηὸς ἀκόμη καὶ ὡς ὄργανον τῆς δικαιοσύνης. Δὲν ἔχει τὴν ἀνάγκην νὰ τὸν ἴδῃ [τις] ἄλλοῦ, ἀρκεῖ νὰ ὑπάγῃ καὶ νὰ ἀκούσῃ τὸν Ἵποψήφιον Βουλευτήν...⁷⁶

- 72 Η Ἵγνοβάτις του V. Bellini παρουσιάστηκε τουλάχιστον τρεις φορές στο αλεξανδρινό θέατρο «Ζιζίνια» στις 14[26]/1/1889, 19[31]/1/1889, 28/1/1889 [9/2/1889], 21/3/1889 [2/4/1889] – βλ. *Μεταρρύθμισις* (Αλεξάνδρεια), 14[26]/1/1889: 3, 19[31]/1/1889: 3, 28/1/1889 [9/2/1889]: 3 και 21/3/1889 [2/4/1889]: 2. Επίσης παρουσιάστηκε μία φορά στη Χεδιβική Ὀπερα του Καΐρου στις 17/2/1889 [1/3/1889] – βλ. Ἔρμος, «Ἐκ Καΐρου», *Μεταρρύθμισις* (Αλεξάνδρεια), 17/2/1889 [1/3/1889]: 2, καθώς και «Ἐλληνικὸς μελοδραματικὸς θιάσος», *Νέα Ἐφημερίς*, 5/3/1889: 3.
- 73 Η Ἀρπαγὴ ἀπὸ τὸ Σεράι του W.A. Mozart παρουσιάστηκε τουλάχιστον δύο φορές στο αλεξανδρινό θέατρο «Ζιζίνια» στις 25/1/1889 [6/2/1889] και στις 11[23]/3/1889 – βλ. *Μεταρρύθμισις* (Αλεξάνδρεια), 23/1/1889 [4/2/1889]: 2, «Θέατρον Ζιζίνια. Ἡ Ἀπαγωγή ἐκ τοῦ Σεραγίου. Μελόδραμα τοῦ Μοζάρτ», *Μεταρρύθμισις* (Αλεξάνδρεια), 26/1/1889 [7/2/1889]: 3, και 11[23]/3/1889: 2.
- 74 Μαρτυρεῖται μία τουλάχιστον παράσταση του *Κουρέα τῆς Σεβίλλης* στις 26/3/1889 [7/4/1889], ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴ *Μεταρρύθμισιν* (Αλεξάνδρεια), 27/3/1889 [8/4/1889]: 3. Ο Καραγιάννης (1932, 187) αναφέρει και παραστάσεις των μελοδραμάτων *Lucia di Lamermoor*, *La Favorita* και *Κυρὰ Φροσύνη*, ωστόσο, δὲν ἔχουν πρὸς το παρόν εντοπιστεῖ δημοσιεύματα που να τις επιβεβαιώνουν.
- 75 Ο Ἵποψήφιος παρουσιάζεται στο αλεξανδρινό θέατρο «Ζιζίνια» στις 1[13]/1/1889, 4[16]/1/1889, 10[22]/1/1889, 15[27]/1/1889, 22/1/1889 [3/2/1889], 29/1/1889 [10/2/1889], 4[16]/2/1889 – βλ. Σ., *Μεταρρύθμισις* (Αλεξάνδρεια), 2[14]/1/1889: 3, 4[16]/1/1889: 2, 11[23]/1/1889: 2, 16[28]/1/1889: 3, 23/1/1889 [4/2/1889]: 2, 31/1/1889 [12/2/1889]: 3, 4[16]/2/1889: 3. Στη Χεδιβική Ὀπερα του Καΐρου παρουσιάζεται στις 15[27]/2/1889 – βλ. *Μεταρρύθμισις* (Αλεξάνδρεια), 17/2/1889 [1/3/1889]: 2. Για τὴν επιτυχία του Ἵποψηφίου και γενικότερα του θιάσου στην Αίγυπτο γράφουν και οἱ αθηναϊκές εφημερίδες: *Ἐφημερίς*, 7/1/1889: 3, *Νέα Ἐφημερίς*, 7/1/1889: 3, *Παλλιγγενεσία*, 17/1/1889: 3, ἀλλὰ και ο κωνσταντινουπολίτικος *Νεολόγος*, 7/2/1889: 3.
- 76 «Καὶ πάλιν περὶ Ἐλληνικοῦ Μελοδράματος», *Νέα Ἐφημερίς*, 22/1/1889: 5-6.

...γράφει ένας αλλοδαπός λόγιος.⁷⁷ Λίγο μετά την πρεμιέρα του *Υποψηφίου*, η εφημερίδα *Μεταρρύθμισις* της Αλεξάνδρειας αρχίζει να δημοσιεύει σε συνέχειες το λιμπρέτο του.⁷⁸

Το άκουσμα της ελληνικής γλώσσας, και μάλιστα του κερκυραϊκού ιδιώματος στην όπερα εντυπωσιάζει τους αποδήμους Έλληνες:

Νομίζω ότι είνε τὸ μόνον ἔργον, ὅπερ δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀλάνθαστον γνώρισμα ὅτι ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ἡ ἑλληνικὴ φράσις εἰς ὅλα τὰ διάφορα αὐτῆς σημεῖα καὶ μὲ ὅλας τὰς πλουσιωτάτας αὐτῆς παραστάσεις, εἴνε προσιδιάζουσα εἰς βαθμὸν ἀπίστευτον διὰ μουσικὴν σύνθεσιν,

γράφει με φιλελληνικό οἶστρο ο προαναφερόμενος αλλοδαπός λόγιος.

Εἰς ἐμὲ δέ, ὅστις τολμῶ νὰ πιστεύσω ὅτι κατέχω τὰς γλυκύτητας τῆς ὀμιλουμένης ἑλληνικῆς γλώσσης, μοὶ ἐπροξενήθη ἡ ἐντύπωσις ὅτι αὐτὴ ἐνίστε ὑπερέχει καὶ τῆς ἰταλικῆς γλώσσης διὸ τὸ πρόσφορον τῆς ἐκφράσεως τοῦ αἰσθήματος ὑπὸ τῶν μουσικῶν τινῶν.⁷⁹

Ἡ κατάσταση απογειώνεται στις 9[21]/2/1889, ὅταν ο Ἑλληνικός Μελοδραματικός Θίασος κάνει πρεμιέρα με το εθνικό μελόδραμα του Παύλου Καρρέρ *Μάρκος Βότζαρης*.⁸⁰

Ἡ παράστασις τοῦ *Μάρκου Βότζαρη* ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ μελοδραματικοῦ θιάσου ἐν τῷ θεάτρῳ Τζιτζινία ἀπέβη χθὲς ὅποια οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ φαντασθῇ μεθ' ὅσα καὶ ἂν ἐγράψαμεν. Τὸ μέγα θέατρον ἦτο πλήρες ὅσον οὐδέποτε ἄλλοτε ἐφάνη. Αἱ

77 Πρόκειται για την «πλήρη κύρους ἀδιαφιλονεικῆτου κρίσιν του πρώην ἱερέως τῆς Α. Μ. τοῦ βασιλέως ἡμῶν καὶ διαπρεποῦς λογίου κ. Γκορσάου ἐν Ἀλεξάνδρεια διατρίβοντος» – βλ. «Καὶ πάλιν περὶ Ἑλληνικοῦ Μελοδράματος», ὁ.π.: 5-6.

78 Το λιμπρέτο αρχίζει να δημοσιεύεται ἀπὸ τις 9[21]/1/1889 στην πρώτη σελίδα τῆς αλεξανδρινῆς εφημερίδας *Μεταρρύθμισις* καὶ συνεχίζεται ἕως το φύλλο τῆς 20/1/1889 [1/2/1889], ὁπότε διακόπτεται χωρὶς νὰ ἐξηγηταί το γιατί.

79 «Καὶ πάλιν περὶ Ἑλληνικοῦ Μελοδράματος», ὁ.π.: 5.

80 Ὁ *Μάρκος Βότζαρης* του Παύλου Καρρέρ παρουσιάστηκε τουλάχιστον τέσσερις φορές στο θέατρο «Ζιζίνια» τῆς Αλεξάνδρειας. Αναλυτικὴ παραστασιογραφία στο: Ξεπαπαδάκου 2005, 345-353.

ἔδραι ἦσαν πᾶσαι κατειλημμένοι, ὀπισθεν δὲ αὐτῶν πλείστοι ἄνθρωποι ἴσταντο ὄρθιοι. Ἐν τοῖς θεωρείοις ἡ συρροὴ ἦτο μοναδική. Ἐμετρήσαμεν ἑννέα ἀνθρώπους ἐν ἐνὶ θεωρείῳ. Ὁ παράδεισος ἐβάσταζε μίαν ἐπὶ τῆς ἄλλης τέσσαρας σειρὰς ἀνθρώπων. Αἱ εἰσπράξεις ἀνήλθον εἰς πεντακισχίλια φράγκα, ἔξω 2.500 φράγκα ἄτινα ἐνθουσιῶν ὁμογενῆς κύριος ἐπεμψεν ὡς δῶρον εἰς τὴν κ. Λάνδη.⁸¹

Ἡ εφημερίδα *Σφιγξ* δημοσιεύει ἕνα χαριτωμένο ἔμμετρο σατιρικό διάλογο ἀνάμεσα στον Παναγή και τον Δημητρώ, ἕνα ζευγάρι που θυμίζει τον Φασουλή και τον Περικλέτο,⁸² αφιερωμένο στην παράσταση:

Καλά! Καὶ τώρα τί θαρρεῖς στὸ θέατρον πῶς ἦτο;
καὶ τόσον ὁ Ἑλληνισμὸς ἐκεῖ μας συνωθεῖτο;
Ὅποῖος ἐνθουσιασμὸς! Ποῖα ἐπιτυχία!
τί συγκινήσεις, δάκρυα καὶ θαυμασμοὶ καὶ πλήθη
τί εὖγε καὶ τί θόρυβος, φρικίαςις ὅποια,
σύμπαν τὸ θέατρον ἐκεῖ τρέμον συνεκινήθη
καὶ δῶρα καὶ κοσμήματα καὶ κάλλη... κατὰ κόρον,
ὥστε μᾶς συνεκίνησαν κι αὐτὸν τὸν Μπεκατῶρον!...
Ἄλλὰ καὶ αἱ σημαῖαι μας κι οἱ φουστανελλοφόροι
καὶ τοῦ χοροῦ οἱ ἔξοχοι ἐκεῖνοι κανταδόροι,
σὰν ἀρκαντάσια ζηλευτὰ οἱ πάντες ῥωμαλέοι
καὶ λέοντες στὸν πόλεμον... στὴν μάχην διψαλέοι!
Κι ἐνόμιζες πῶς ἔβλεπες ζῶν τὸ Εἰκοσιένα!...
Κι ὁ κόσμος κατενθουσιῶν τὰ εἶχε σὰν χαμένα!⁸³

Στη συνέχεια ο θίασος ταξιδεύει στο Κάιρο και αποτολμά μία σειρά παραστάσεων στο μεγαλύτερο αιγυπτιακό θέατρο, την περίφημη Χεδιβική Όπερα.⁸⁴ Εκεί, ο *Μάρκος Βότζαρης*, αμέσως μετά

---

81 *Νεολόγος* (Κωνσταντινούπολη), 22/2/1889: 2.

82 Πρόκειται για το κωμικό ζεύγος της ἔμμετρης εβδομαδιαίας σατιρικής εφημερίδας *Ὁ Ρωμηὸς* που ἐξέδιδε ο Γεώργιος Σουρῆς ἀπὸ τὸ ἔτος 1883.

83 *Σφιγξ* (Αλεξάνδρεια), 12[24]/2/1889): 1.

84 Στη Χεδιβική Όπερα θα πρέπει να παρουσιάστηκαν τέσσερα μελοδράματα ἀπὸ

την επιτυχέστατη πρώτη του, λογοκρίνεται και απαγορεύεται από τις τοπικές αρχές ως έργο που προσβάλλει σκαιώς τη μουσουλμανική θρησκεία.⁸⁵ Η τεράστια απήχηση της πρώτης παράστασης του Καΐρου περιγράφεται παραστατικά στα δημοσιεύματα τοπικών εφημερίδων:

Σύσσωμος ὁ Ἕλληνας τοῦ Καΐρου καὶ τῶν ἐγγύς τῆς πόλεως συνέρρευσε ν' ἀκούσῃ τὴν ἐσπέραν τῆς [2]2ας Φεβρουαρίου⁸⁶ τὸ θεῖον καὶ ἔθνικόν μελόδραμα *Μάρκος Μπότσαρης*. Ἐπὶ τρεῖς ὥρας ἔβουκαλίσθη ὑπὸ τὰ γλυκύτατα ἄσματα τῆς λύρας τοῦ διαπρεποῦς Ἑλληνοῦ μουσουργοῦ Καρρέρ, ἀνετριχίασεν, ἔκλαυσεν, μετεωρίσθη εἰς αἰθερίους ὀρίζοντας δόξης, ἐνετρύφησεν εἰς τὴν μουσικὴν, δι' ἧς ἐψάλη ἡ ἔλευθερία του καὶ ἐκστάς εἶδε πῶς ὁ πατὴρ του ἀπέθνησεν ἀφίνων αὐτῷ ἔλευθέραν τὴν πατρίδα.⁸⁷

Ασχολούμαστε επισταμένως με τις ελληνικές όπερες, τα λεγόμενα «εθνικά μελοδράματα», διότι στα έργα αυτά οφείλει ουσιαστικά ο Ελληνικός Μελοδραματικός Θίασος τις θρυλικές επιτυχίες που γνώριζε κάθε φορά που εμφανιζόταν ενώπιον ελληνικού κοινού. Τα έργα αυτά, συν την *Κυρά Φροσύνη* του Καρρέρ που παρουσιάζεται λίγο αργότερα, λειτουργούν ως όχημα ελληνικότητας στις περιόδους του θιάσου. «Δυνάμεθα ἀνεπιφυλάκτως νὰ προειπώμεν ὅτι μέγα στάδιον ἐνεργείας καὶ θριάμβου διανοίγεται εἰς τὰ μουσουργήματα τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν...», δηλώνουν οι κριτικοί,⁸⁸ ενώ ο εθνικός ευργέτης Γεώργιος Αβέρωφ απαιτεί επαναλήψεις παραστάσεων.⁸⁹

τον Ελληνικό Μελοδραματικό Θίασο: *Μάρκος Βότζαρης*, *Υποψήφιος*, *Υπνοβάτις* και *Βετλή* – βλ. *Νέα Ἐφημερίς*, 11/3/1889: 3 και *Ἐφημερίς*, 12/3/1889: 2.

85 Ο Καραγιάννης (1932, 187) αναφέρεται στη ματαιώση της δεύτερης παράστασης του *Μάρκου*, μετά από την επέμβαση του Χεδίβη, ο οποίος θεώρησε ότι, λόγω του αντιοθωμανικού περιεχομένου, εθίγετο ως ομόθησκος, ο ίδιος και η οικογένειά του. Για την παράσταση αυτή βλ. Ξεπαπαδάκου 2005, 354-355.

86 Η παράσταση στη Χεδιβική Όπερα (Khedivial) δόθηκε στις 22/2/1889 [2/3/1889].

87 *Καΐρον*, 24/2/1889 [5/3/1889]: 2.

88 «Θεατρικά», *Μεταρρύθμισις* (Αλεξάνδρεια), 13[25]/2/1889): 3.

89 *Μεταρρύθμισις* (Αλεξάνδρεια), 12[24]/1/1889: 3. Για την ανάμιξη του Αβέρωφ

Ἡ εθνικὴ υπερηφάνεια καὶ ὁ πατριωτισμὸς τῶν ἀποδήμων Ἑλλήνων δυναμώνει καὶ ἀναπτερόνεται κάθε φορά που ὁ ἠρωικὸς τενόρος Ἰωάννης Ἀποστόλου ὡς φουστανελοφόρος Μάρκος τραγουδάει τὸν «Γερο-Δήμο» καὶ κάθε φορά που ὁ ἐπιβλητικὸς βαθύφωνος Μιχαὴλ Μαντζάρας, φορώντας τὰ ιερὰ ἄμφια τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ προστάζει «Ὁρκισθῆτε στὸν τίμιον σταυρὸ μας / Νὰ χτυπᾶτε τὸν βάρβαρο ἐχθρὸ μας». Τέτοιες σκηνές προκαλοῦν κυριολεκτικὰ πατριωτικὸ παραλήρημα, ὅπου κι ἀν παιχθούν, καὶ δη μέσα στη μουσουλμανικὴ Αἴγυπτο. Ἐπομένως ἡ παρουσίαισά τους στη σκηνὴ κρίνεται σχεδὸν εθνικὴ υπόθεση, ἐνῶ τὸ διάβημα τοῦ Ἰωάννη Καραγιάννη «τὸ ὄντως ἠρωικόν [...] ἐθεωρήθη καὶ εἶναι ἔθνικόν».⁹⁰

Τὰ εθνικὰ μελοδράματα, ὁμως, λειτουργοῦν καὶ σε ἓνα ἀκόμη ἐπίπεδο. Ἀποτελοῦν τὴν πλέον ἀποστομωτικὴ ἀπάντηση στὴν ὑπεροψία τῶν Δυτικοευρωπαίων τῆς Αἰγύπτου εἰς βάρος τῶν Ἑλλήνων Αἰγυπτιωτῶν:

Ὅθεν, ὀφείλομεν καὶ καθήκον ἔχομεν [...] οἱ ὁμογενεῖς πάντες [...] νὰ ὑποστηρίξωμεν τὴν πρωτομάρτυρον ταύτην ἑταιρείαν, [...] ἀποδεικνύοντες [...] εἰς [...] τοὺς ξένους [...] ὅτι εἴμεθα διατεθειμένοι νὰ λάβωμεν παρ' αὐτῶν ὀπίσω τὸ τάλαντον ὅπερ, ἐν ἡμέραις πονηραῖς, εἶχον ὑπεξαίρεσει παρ' ἡμῶν καὶ τοῦτο ἐννοοῦμεν νὰ λάβωμεν ἐν καιρῷ τῷ δέοντι μετὰ τοῦ τόκου καὶ ἐπιτοκίου του, εἰ δυνατόν. Ναί! Πρέπει μίαν ἔτι φοράν νὰ ἀποδείξωμεν εἰς τοὺς παραγνωρίσαντάς μας ὅτι εἴμεθα ἐκ φύσεως γεγεννημένοι νὰ θαυμάζωμεν καὶ λατρεύωμεν τὸ ὄντως ὠραῖον καὶ ὑψηλόν.⁹¹

Ἀφοῦ μεσολαβοῦν ὀρισμένες ὄχι ιδιαίτερα σημαντικὲς ἀνακατατάξεις στὸν θίασο (ξεχωρίζουν ἴσως ἡ πρόσληψη τοῦ τενόρου Νικο-

στο θεατρικὸ γίνεσθαι βλ. καὶ *Νεολόγος* (Κωνσταντινούπολη), 14/3/1889: 3, ὅπου γίνεται λόγος γιὰ τὶς ἐπιτυχίες τῶν ἔργων τοῦ Παύλου Καρρέρ καὶ τὴν ἐνδεχόμενὴ χορηγία τοῦ Ἀβέρωφ.

90 «Ἐκ Καΐρου / Ὁ κύριος Καραγιάννης ἐν Καΐρῳ», *Μεταρρύθμισις* (Ἀλεξάνδρεια), 4[16]/2/1889: 2.

91 Ἔρμος, «Ἐκ Καΐρου», *Μεταρρύθμισις* (Ἀλεξάνδρεια), 17/2/1889 [1/3/1889]: 2.

λάου Κοκκίνη και η μυστηριώδης αποχώρηση της ελαφράς υψιφώνου Όλγας Λιώπα),⁹² οι Έλληνες καλλιτέχνες εγκαταλείπουν την Αίγυπτο τον Απρίλιο του 1889 για να συνεχίσουν την καλλιτεχνική τους περιοδεία στην Κωνσταντινούπολη.⁹³

Εκεί ο θίασος του Καραγιάννη παραμένει για δύο μήνες περίπου, εμφανιζόμενος στο «Νέον Γαλλικόν Θέατρον». Έχοντας πενήντα τέσσερα μέλη στο δυναμικό του, απευθύνεται αυτή τη φορά σε ιδιαίτερα απαιτητικό διεθνές κοινό, αποτελούμενο, όχι μόνο από Έλληνες, αλλά και από μεγαλόσχημους διπλωματικούς εκπροσώπους άλλων κρατών.⁹⁴ Αυτό το κοινό αναμένει με περιέργεια και σχετική δυσπιστία τον θίασο, αποδίδοντας σε υπερβολική εθνική φιλοτιμία τις ενθουσιώδεις περιγραφές των εν Αιγύπτω επιτυχιών. Μετά, όμως, από την πρώτη εμφάνιση των Ελλήνων καλλιτεχνών όλοι μιλούν για έναν θίασο «ἄριστα συγκεκριημένον, σχεδὸν ἀνεπίληπτον, ἐφάμιλλον τῶν ἀρίστων ἰταλικῶν καὶ γαλλικῶν μελοδραματικῶν θιάσων».⁹⁵

Υπογραμμίζουμε τα σημαντικότερα γεγονότα της Κωνσταντινούπολης. Και εδώ ο *Υποψήφιος* προκαλεί τον γνωστό παροξυσμό.⁹⁶

92 Καθ' ὄλο το διάστημα παραμονῆς του στην Αίγυπτο ο Ελληνικός Μελοδραματικός Θίασος αναστελεχώνεται. Γνωρίζουμε ότι επιδιώχθηκε η ενδυνάμωση της γυναικείας χορωδίας – βλ. *Μεταρρύθμισις* (Αλεξάνδρεια), 19[31]/1/1889: 3. Επίσης ότι η νέα σοπράνο δις Σαβιέλλη και ο εκ Ζακύνθου βαρύτονος Διανέλλης εντάχθηκαν στο δυναμικό του θιάσου – βλ. *Νέα Ἐφημερίς*, 7/3/1889: 3 και 17/3/1889: 3. Ο Αντ. Χατζηπαποστόλου, *ὁ.π.*, 27, αναφέρει ότι στην Αίγυπτο εγκαινιάζεται η συνεργασία των αοιδῶν Νικολάου Κοκκίνη και Θάλειας Υψηλάντου με τον θίασο. Στις ίδιες σελίδες η υποτιθέμενη Α. Βιανέλλη είναι προφανῶς ο προαναφερόμενος ζακύνθιος βαρύτονος. Για το θέμα της Όλγας Λιώπα δεν υπάρχουν διαφωτιστικά στοιχεία, παρά μόνο ένα δημοσίευμα στην αλεξανδρινή *Μεταρρύθμισιν* 3[15]/2/1889: 3, ὅτι η κυρία Λιώπα εγκατελείφθη ὑπὸ του Ελληνικοῦ Μελοδραματικοῦ Θιάσου. Ἄγνωστον το τι συνέβη.

93 Ημερομηνία αναχώρησης η 6[18]/4/1889 – βλ. *Μεταρρύθμισις* (Αλεξάνδρεια), 6[18]/4/1889: 2. Ἄφιξις στις 13/4/1889 – βλ. *Νεολόγος* (Κωνσταντινούπολη), 13/4/1889: 3.

94 *Ἐφημερίς*, 4/5/1889: 3, *Νέα Ἐφημερίς*, 5/5/1889: 4, *Νεολόγος* (Κωνσταντινούπολη), 8/5/1889: 3.

95 «Ελληνικός Μελοδραματικός Θίασος ἐν Κωνσταντινουπόλει», *Νέα Ἐφημερίς*, 20/4/1889: 7-8. Η πρεμιέρα δίδεται με τον *Υποψήφιο* στις 15/4/1889 – βλ. *Νεολόγος* (Κωνσταντινούπολη), 15/4/1889: 3.

96 «Ελληνικός Μελοδραματικός Θίασος ἐν Κωνσταντινουπόλει», *ὁ.π.*: 7.

Το πάθημα έχει γίνει μάθημα και ο Καραγιάννης δεν αποτολμά να ανεβάσει τον αντιοθωμανικό *Μάρκο Βότζαρη*. Με μεγάλη διακριτικότητα παρουσιάζει, όχι πλέον την *Έκ του Σεραγίου Άρπαγήν*, αλλά το «ώραϊον κωμικόν μελόδραμα *Κωνστάντσα και Μπελμόντης*», ελπίζοντας να μη γίνει αντιληπτό ότι το έργο γελοιογραφεί τους Τούρκους.⁹⁷ Όταν, όμως, επιχειρεί να παρουσιάσει την *Εύνοουμένην*, την *Favorita*, δηλαδή, του Ντονιτζέττι, αντιμετωπίζει τη δριμύτατη λογοκρισία και τελικά την απαγόρευση εκ μέρους των τοπικών αρχών.⁹⁸

Γενικά διαπιστώνει κανείς ότι το ρεπερτόριο της Κωνσταντινούπολης, όπως και της Σμύρνης, που είναι ο επόμενος σταθμός της περιπλάνησης, έχει κατ' εξοχήν ευρωπαϊκό προσανατολισμό και λιγότερο ελληνικό.⁹⁹ Να σημειώσουμε ότι εκείνο το διάστημα κατά πάσα πιθανότητα πρωτοπαρουσιάζεται και η *Άντιγόνη* του Σοφοκλέους με τη μουσική του Mendelssohn στα χορικά.¹⁰⁰ Τέλος δύο ακόμη Ιταλίδες τραγουδίστριες, οι αδερφές Μολινάρι, εκ των οποίων θα γίνει γνωστή αργότερα η εξελληνισμένη Νύμφη Μολινίδου, εντάσσονται στο σχήμα.¹⁰¹

Ο Ελληνικός Μελοδραματικός Θίασος αποβιβάζεται στη Σμύρνη στις αρχές Ιουνίου 1889 και αμέσως αρχίζει τις εμφανίσεις του στο θέατρο «Εδέμ» με *Ύποψήφιον*, *Ύπνοβάτιδα*, *Εύνοουμένην*, *Κωνστά-*

---

97 Η πρεμιέρα της *Άρπαγής από τό Σεράι* πραγματοποιήθηκε στις 6/5/1889 και επανάληψη την επομένη ημέρα – βλ. «Πρώτος έλλ. μελοδραματικός θίασος», *Νεολόγος* (Κωνσταντινούπολη), 8/5/1889: 3.

98 Βλ. *Νεολόγος* (Κωνσταντινούπολη), 17/5/1889: 3 και *Νέα Έφημερίς*, 18/5/1889: 3.

99 Άλλα έργα που ανέβασε ο θίασος: *Ύπνοβάτις* του V. Bellini στις 18/4/1889 – βλ. *Νεολόγος* (Κωνσταντινούπολη), 18/4/1889: 3, 19/4/1889: 3 και *Νέα Έφημερίς*, 23/4/1889: 3, *Κουρεός τής Σεβίλλης* του G. Rossini πριν τις 26/4/1889 – βλ. *Νεολόγος* (Κωνσταντινούπολη), 26/4/1889: 3, 28/4/1889: 3 και *Νέα Έφημερίς*, 3/5/1889: 3.

100 «Πρώτος έλλ. μελοδραματικός θίασος», *Νεολόγος* (Κωνσταντινούπολη), 8/5/1889: 3.

101 Η Νύμφη Μολινίδου διαπρέπει το 1908 στην Αλεξάνδρεια ως πρωταγωνίστρια του Ελληνικού Μελοδραματικού Θιάσου του Διονυσίου Λαυράγκα, βλ. χαρακτηριστικά *Βυζάντιον* (Αλεξάνδρεια), 22/4/1908 [6/3/1908]: 1 και Χατζηαποστόλου 1949, 28.

ντζαν και Βελμόντην, Λουκίαν Λαμερμούρ, Βετλήν, Αντιγόνην, Κουρέα τῆς Σεβίλλης, Φρά Διάβολον, Αρχοντοχωριάτην και Μυλωνάδες.¹⁰²

Ο απολογισμός από το δίμηνο στη Σμύρνη είναι και θετικός και αρνητικός. Πολλές οι επιτυχίες μεν, αλλά πολλά και τα ενδοθιασικά προβλήματα. Το ζεύγος Κωνσταντινοπούλου και οι αδελφοί Λαλαούνη αποχωρούν από τον θίασο. Το χειρότερο, όμως, είναι η παραίτηση του διευθυντή της ορχήστρας, Σπύρου Μπεκατώρου. Την κρίσιμη εκείνη στιγμή ο Καραγιάννης λαμβάνει μία παράτολμη απόφαση: αναθέτει τη διεύθυνση της ορχήστρας σε μία γυναίκα, την Ελπίδα Λαμπελέτ.¹⁰³ Για τον επόμενο χρόνο η προικισμένη αυτή μουσικός αναλαμβάνει μία βαρύτερη ευθύνη, διευθύνοντας αδιαλείπτως την ορχήστρα στους σταθμούς της δύσκολης επόμενης περιόδου στην Ευρώπη και την Τουρκία. Είναι πραγματικά πρωτοποριακό το εγχείρημα αυτό για την εποχή εκείνη, δεδομένου ότι ακόμα και σήμερα το επάγγελμα του/της αρχιμουσικού είναι ανδροκρατούμενο. Η περίπτωση της Σπεράντσας Καούκη-Ελπίδας Λαμπελέτ αξίζει να ερευνηθεί ενδελεχέστερα.

Οι αθηναϊκές εμφανίσεις, Ιούλιος-Σεπτέμβριος 1889

Έχοντας αποκομίσει πολυτιμότερη εμπειρία στις παροικίες της Ανατολής, ο Ελληνικός Μελοδραματικός Θίασος είναι πλέον πανέτοιμος στα τέλη Ιουλίου του έτους 1889 να αντιμετωπίσει το αθηναϊκό κοινό. Η φήμη του θιάσου αντηχεί στην πρωτεύουσα και τα θερινά θέατρα ερίζουν ποιο θα τον πρωτοκλείσει.¹⁰⁴ Επικρατεί η «διά

102 Αναχώρηση από την Κωνσταντινούπολη πιθανώς στις 25/5/1889 και άφιξη στη Σμύρνη πιθανώς στις 31/5/1889 – βλ. *Νεολόγος* (Κωνσταντινούπολη), 23/5/1889: 3 και 31/5/1889: 3. Βλ. επίσης και *Ώρα*, 1/6/1889: 2. Από τις παραστάσεις αυτές έχουν προς το παρόν επαληθευθεί οι ακόλουθες: *Υποψήφιος*: πριν τις 3/6/1889 (*Νέα Έφημερίς*, 3/6/1889: 3-4), *Υπνοβάτης*: πριν τις 8/6/1889 (*Νέα Έφημερίς*, 8/6/1889: 3, *Ώρα*, 9/6/1889: 2), *Κουρέας*: πριν τις 15/6/1889 (*Νέα Έφημερίς*, 15/6/1889: 3), *Αντιγόνη*: πριν τις 27/6/1889 (*Νέα Έφημερίς*, 27/6/1889: 3 και *Ώρα*, 28/6/1889: 2), *Λουτσία*: πριν τις 15/7/1889 (*Νέα Έφημερίς*, 15/7/1889: 3 και *Ώρα*, 16/7/1889: 2).

103 Καραγιάννης 1932, 187.

104 Πρόκειται για το παρλιόσιο θερινό θέατρο «Παράδεισος», για το θέατρο «Πειραιώς» και για το παραλιακό θέατρο «Φαλήρου».

μελοδράματα άνεκαθεν καθιερωθεΐσα σκηνή του φαληρικου θεατριδίου», όπου με τη σύμπραξη του Ναπολέοντος Λαμπελέτ από τη θέση του αρχιμουσικου (η Ελπίδα Λαμπελέτ θα ξαναδιευθύνει στη Μασσαλία) παρουσιάζονται όλες οι μεγάλες επιτυχίες του θιάσου.¹⁰⁵ Ιδιαίτερη αίσθηση προκαλεί η σειρά πανηγυρικων παραστάσεων του Μάρκου Βότζαρη, με διευθυντή ορχήστρας τον ίδιο τον Ζακύνθιο μουσουργό Παύλο Καρρέ.¹⁰⁶ Τα εισιτήρια των παραστάσεων προπωλούνται σε χιλιάδες θεατές και «πέλαγος κεφαλών» συναθροίζεται στο Θέατρο Φαλήρου.¹⁰⁷

Άλλη παράσταση άξια ιδιαίτερης μνείας είναι αυτή του πρωτολειου εθνικου μελοδράματος του ερασιτέχνη αξιωματικου Δημητρίου Ιωαννιδου με τίτλο *Ξημέρωμα του '21*. Πρόκειται για ένα έργο που προφανώς ήλπισε να κερδίσει κάτι από τη θριαμβευτική επιτυχία του Μάρκου Βότζαρη, αλλά τελικά χαρακτηρίστηκε «άνευ σθένους» και γνώρισε ελάχιστη απήχηση.¹⁰⁸ Άφθονο γέλιο σκόρπισε ο γνωστός και αγαπητός *Ύποψήφιος*,¹⁰⁹ ο οποίος μάλιστα παρέ-

105 *Νέα Έφημερίς*, 15/7/1889: 3. Ο θιάσος κάνει πρεμιέρα στο Θέατρο Φαλήρου στις 27/7/1889 με τη *Lucia di Lamermoor*, η οποία επαναλαμβάνεται την 1/8/1889 και την 17/8/1889 – βλ. «Ο Έλληνικος Μελοδραματικός Θιάσος», *Έφημερίς*, 27/7/1889: 3, «Η πρώτη παράστασις του Έλληνικου Μελοδραματικού Θιάσου», *Έφημερίς*, 28/7/1889: 3, 17/8/1889: 3, *Ακρόπολις*, 28/7/1889: 3, 1/8/1889: 3. Η *Lucia* μεταφέρεται στις 2/9/1889 στο θέατρο «Ευτέρπη» – βλ. *Έφημερίς*, 3/9/1889: 3. Πάλι στο Θέατρο Φαλήρου ακολουθεί ο *Κουρέας της Σεβίλλης* στις 29/7/1889, 5/8/1889, 24/8/1889 – βλ. *Έφημερίς*, 29/7/1889: 3 και «Ο *Κουρέας της Σεβίλλης*», *Έφημερίς*, 30/7/1889: 3, 5/8/1889: 3, 6/8/1889: 3, 24/8/1889: 3, *Ακρόπολις*, 25/8/1889: 5. Η *Βετλή* στις 3/8/1889 και στις 6/8/1889 – βλ. *Έφημερίς*, 3/8/1889: 3, 4/8/1889: 4, 6/8/1889: 3 και *Πρωΐα*, 4/8/1889: 3. Η *Ύπνοβάτις* στο μεν Θέατρο Φαλήρου στις 8/8/1889 και στις 10/8/1889, ενώ στο θέατρο «Ευτέρπη» στις 4/9/1889 – βλ. *Έφημερίς*, 8/8/1889: 3, «Η *Ύπνοβάτις*», *Έφημερίς*, 9/8/1889: 3, 10/8/1889: 3, 11/8/1889: 3 και *Ακρόπολις*, 5/9/1889: 3. Τα ελληνικά μελοδράματα που ανεβαίνουν παρατίθενται αναλυτικά πιο κάτω.

106 Πρεμιέρα στις 12/8/1889. Η τελευταία παράσταση στις 8/9/1889 στο Θέατρο «Ευτέρπη». Για τις παραστάσεις του Μάρκου Βότζαρη στην Αθήνα βλ. Ξεπαπαδάκου 2005, 356-363.

107 *Ακρόπολις*, 13/8/1889: 3.

108 *Έφημερίς*, 20/8/1889: 3, 18/8/1889: 1-2, 18/8/1889: 2 και 19/8/1889: 3.

109 Ο *Ύποψήφιος* παρουσιάστηκε στο Θέατρο Φαλήρου στις 22/8/1889 και στις 26/8/1889 – βλ. *Ακρόπολις*, 22/8/1889: 3, 23/8/1889: 3, 26/8/1889: 3, *Έφημερίς*, 22/8/1889: 3 και 26/8/1889: 3.

πεμπτε άμεσα σε πρόσφατα γεγονότα της πολιτικής ζωής,¹¹⁰ αλλά παράλληλα σκανδάλισε και τους γαλλομαθείς η αναγραφή του στο πρόγραμμα ως *Candidat de rute*.¹¹¹ Στα τέλη του Αυγούστου του 1889 ανεβαίνει το «ώραϊον και έθνικής ύποθέσεως τραγικοϊστορικόν μελόδραμα *Ή Κυρά Φροσύνη*» από τον Ελληνικό Μελοδραματικό Θίασο σε άγνωστη ελληνική μετάφραση.¹¹² Η μουσική της *Φροσύνης* εντυπωσιάζει κοινό και κριτικούς με το ανατολίτικο χρώμα και την έντονη δραματικότητα.¹¹³

Παράλληλα οι θεατρικές κριτικές εγκωμιάζουν την ποιότητα των παραγωγών του θιάσου, ο οποίος, παρά τις αντιξοότητες και τα εσωτερικά προβλήματα που συνεχώς αντιμετωπίζει, κατακτά το αθηναϊκό κοινό.¹¹⁴ Ευλόγως, λοιπόν, ο Ιωάννης Καραγιάννης υπολογίζει στη στήριξη του ελληνικού δημοσίου και αιτείται επιχορήγησης

110 *Έφημερίς*, 23/8/1889: 2: «Ο Ύποψήφιος χθές έπαιχθη πολύ καλά έν Φαλήρω, πολύ καλλίτερα ή κατά τόν παρελθόντα χειμώνα χάρις είς τόν κ. Κωστέλλον, όστις ύπεκρίθη νύν τόν ύποψήφιον. Τό κοινόν και έγέλασε πολύ και έχειροκρότησε πολύ, διότι τό έργον δέν στερεΐται ούτε εύφύιας, ούτε μουσικής χάριτος. Τήν δέ ζωηράν έντύπωσιν ήν ένεποίησεν ή έπιτυχία του κ Γκιών μαρτυρεί τούτο, ότι εύθύς ώς έφάνη επί σκηνης ό ύποψήφιος επί όνου καθήμενος πολλοί ήλεκτρικόν φώς έτρεμόσβηνε πάλιν και έκαμε πολλούς να φύγουν με πονεμένα μάτια». Ο Γκιων ήταν υποψήφιος και τελικά νικητής (βουλευτής Κυκλάδων) της συμπολιτεύσεως από την Τήνο (αντίπαλός του ο Μπούμπουλης) στις εκλογές Κυκλάδων της 21^{ης} Αυγούστου 1889.

111 Άξός, *Τό Άστν*, 27/8/1889: 6: «Εΐναι δυνατόν, νομίζομεν, τά γαλλικά να λείψωσιν εκ τών προγραμμάτων του Έλληνικού Μελοδραματικού Θιάσου. Όταν ήγγέλθη ό Ύποψήφιος πώς νομίζετε ότι έσημειώθη γαλλιστί είς τό πρόγραμμα; *Candidat de rute*. Τους άγνοούντας την σημασίαν τής λέξεως *rute* παραπέμπομεν είς τό λεξικόν. Εΐνε άραγε τυπογραφικόν λάθος;»

112 Η πρώτη (30/8) και η δεύτερη (31/8) παράσταση δόθηκαν στο θέατρο «Φαλήρου», η τρίτη (3/9/1889) η τέταρτη (5/9/1889) και η πέμπτη (7/9/1889), όμως, παρουσιάστηκαν στο θέατρο «Ευτέρπη» των Αθηνών – βλ. Ξεπαπαδάκου 2005, 458-462. Γενικότερα οι παραστάσεις ήταν πετυχημένες και έλαβαν ευμενείς κριτικές.

113 Αναλυτικότερα για τό στοιχείο του οριενταλισμού στην *Κυρά Φροσύνη* του Καρρέρ: Ξεπαπαδάκου 2010, και ιδίως 182-199.

114 Η σύγκρουση ανάμεσα στον Καραγιάννη και τον Αποστόλου με αφορμή την καθυστερημένη καταβολή του μισθού του δεύτερου στοίχισε στον θίασο την αναβολή της δεύτερης παράστασης του *Μάρκου Βότζαρη* και στο ταμείο του υπολογίσιμη ζημιά. *Πρόνοια* (Πειραιάς), 14/8/1889: 2.

από τον Δήμο Αθηναίων, με σκοπό να προετοιμάσει τον θίασο για τους επικείμενους εορτασμούς των γάμων του διαδόχου του ελληνικού θρόνου Κωνσταντίνου.¹¹⁵ Το αίτημά του απορρίπτεται από τον δήμαρχο Αθηναίων, Τιμολέοντα Φιλήμονα. Ως εκ τούτου, ο Καραγιάννης, αδυνατώντας να εξασφαλίσει την αναγκαία χρηματοδότηση, αποφασίζει να πραγματοποιήσει με τον θίασο δεύτερη περιόδεια στο εξωτερικό, αυτή τη φορά ξεκινώντας από την Ευρώπη και καταλήγοντας στην Τουρκία.¹¹⁶ Στις 11 Σεπτεμβρίου 1889 τα μέλη του θιάσου αναχωρούν για τον πρώτο σταθμό της νέας περιόδειας, τη Μασσαλία.¹¹⁷

Η δεύτερη περιόδεια Σεπτέμβριος 1889-Απρίλιος 1890

Η δεύτερη αυτή περιπλάνηση είναι γεμάτη δυσχέρειες. Μασσαλία, Τεργέστη, Ρουμανία, Οδησός, Κωνσταντινούπολη. Ο θίασος μετακινείται με τεράστιες οικονομικές δυσκολίες και με σχεδόν πρωτόγονα μέσα από το ένα μέρος στο άλλο μέσα στον βαρύ χειμώνα. Μοναδική ανταμοιβή του, η θερμή υποδοχή που του επιφυλάσσουν οι ελληνικές κοινότητες και η θετική ανταπόκριση των ντόπιων.

«ὦ! θαύματα! θαύματα!», αναφωνεί ο ανταποκριτής της εφημερίδας *Ἀκρόπολις* στη Μασσαλία και αγαλλιά διότι «ἡ μικρὰ Ἑλλάς κέκτηται τόσα στοιχεῖα προόδου ὥστε νὰ ἐπισπᾶ τὴν προσοχὴν καὶ τὴν εὐνοίαν τῶν ἰσχυρῶν τῆς γῆς».¹¹⁸ Μετά την πρεμιέρα του *Μάρκου Βότζαρη* διπλασιάζονται οι τιμές των εισιτηρίων στο Δημοτικό Θέατρο «Gymnase».¹¹⁹ Οι γαλλικές εφημερίδες δημοσιεύουν

---

115 Ο γάμος του Κωνσταντίνου και της πριγκίπισσας Σοφίας Χόεντσολερν τελέστηκε στην Αθήνα στις 15[27] Οκτωβρίου 1889. Τιμήθηκε με εορταστικές εκδηλώσεις τόσο στην πρωτεύουσα, όσο και στις ελληνικές παροικίες. Περισσότερα για το θέμα αυτό: Ξεπαπαδάκου 2002, 375-402. Στις σ. 381-382, υποσ. 37 γίνεται ειδική αναφορά στον θίασο του Καραγιάννη.

116 Καραγιάννης 1932, 188.

117 *Πρωΐα*, 12/9/1889: 3.

118 Πατρινός, «Τὸ Ἑλληνικὸν Μελόδραμα ἐν Μασσαλία, ὦ! θαύματα! θαύματα!», *Ἀκρόπολις*, 24/9/1889: 3.

119 Ο *Μάρκος Βότζαρης* παρουσιάζεται στις 18[30] Σεπτεμβρίου 1889. «Τὸ ἑλληνικὸν μελόδραμα ἐν Μασσαλία», *Νέα Ἐφημερίς*, 25/9/1889: 6.

μακροσκελείς κριτικές για το έργο του Καρρέρ και διθυράμβους για την αρτιότητα του ελληνικού μελοδραματικού θιάσου.¹²⁰

Ύποψήφιος και *Κυρά Φροσύνη* παρουσιάζονται ενώπιον αποδήμων Ελλήνων και φιλελλήνων Ιταλών στο θέατρο «Πολυθέαμα» της Τεργέστης τον Οκτώβριο του 1889 και οι καλλιτέχνες του θιάσου επαινούνται «ως ἕξοχοι». ¹²¹ «Υπερδισχίλιοι θεαταὶ» παρακολουθούν την πανηγυρική παράσταση του *Μάρκου Βότζαρη* «ἐν μέσῳ κραυγῶν» και «ἐν ἀπεριγράπτῳ ἐνθουσιασμῷ». ¹²² «Μηδαμῶς ἐλαττούμενον καλῶν ξένων θιάσων» χαρακτηρίζουν τον Ελληνικό Μελοδραματικό Θίασο οι Ιταλοί δημοσιογράφοι, ενώ παραδίδεται ὅτι μία ιταλική εφημερίδα ἔγραψε πως «100 Ἴταλοι κορίσται δὲν ἀξίζουσι ἕναν Ἕλληνα». ¹²³

Παρόμοιους θριάμβους γνωρίζει ο θίασος και στις ρουμανικές πόλεις Γαλάζιο,¹²⁴ Βράιλα¹²⁵ και ενδεχομένως Βουκουρέστι.¹²⁶ «Καθ' ὅλας τὰς μέχρι τοῦδε δοθείσας παραστάσεις [...] οἱ Ἕλληνες καλλιτέχναι ἀπέδειξαν περιφανέστατα ὄλον τὸν καλλιτεχνικὸν πλοῦτον των». ¹²⁷ Ἡ δε γυναικεία παρουσία στο πόντιουμ προξενεῖ το ενδια-

120 «Ὁ ἐν Μασσαλίᾳ Ἑλληνικὸς Μελοδραματικὸς Θίασος καὶ αἱ γαλλικαὶ ἔφημερίδες», *Ἀκρόπολις*, 29/9/1889: 3.

121 Ὁ Ὑποψήφιος παρουσιάζεται στο θέατρο «Πολυθέαμα» της Τεργέστης πριν ἀπὸ τις 16/10/1889 – βλ. *Νέα Ἐφημερίς*, 16/10/1889: 10. Ἡ *Κυρά Φροσύνη* ἀντίστοιχα ἀνεβαίνει πριν ἀπὸ τις 19/10/1889 – βλ. *Ἦρα*, 19/10/1889: 2.

122 Μαρτυρεῖται μία ολοκληρωμένη παράσταση στις 15[27]/10/1889, καθὼς και η παρουσίαση μίας πράξης στις 25/10/1889 [6/9/1889] – βλ. «Ἐορτὴ ἐν Τεργέστη ἐπὶ τοῖς γάμοις τοῦ διαδόχου», *Ἦρα*, 29/10/1889: 2-3 και *Νέα Ἐφημερίς*, 29/10/1889: 7 και *Ἦρα*, 29/10/1889: 2-3. Τis ίδies μέρες περίπου η *Νέα Ἐφημερίς*, 16/10/1889: 10, ἐπισημαίνει τὴν ἀδίκη ἀπουσία του Ἑλληνικοῦ Μελοδραματικοῦ Θιάσου ἀπὸ τοὺς ἀθηναϊκοὺς εορτασμοὺς των γάμων του Κωνσταντίνου.

123 *Νέα Ἐφημερίς*, 29/10/1889: 7 και Χατζηαποστόλου 1949, 31.

124 *Νέα Ἐφημερίς*, 9/11/1889: 3: Ὁ θίασος βρίσκεται στο Γαλάζιο.

125 Γ.Δ.Χ., *Παλιγγενεσία*, 6/12/1889: 2. Ἡ ἴδια ἀνταπόκριση και στὴν *Ἐφημερίδα*, 7/12/1889: 3: Ὁ θίασος περιοδεύει στὴ Βράιλα. Ἀπὸ τὴ Βράιλα ὁ θίασος ἐπιστρέφει στο Γαλάζιο προ τὴς 15/12/1889 – βλ. *Νέα Ἐφημερίς*, 15/12/1889: 3 και *Ἦρα*, 16/12/1889: 2. Στὴ συνέχεια ὁ θίασος πιθανῶς ταξιδεύει στο Βουκουρέστι στα τέλη Δεκεμβρίου 1889.

126 Κατὰ τον Καραγιάννη (1932, 189) ὁ θίασος δὲν ἐπισκέφθηκε το Βουκουρέστι. Ὡστόσο προαγγέλλεται ἡ μετάβαση του θιάσου στο Βουκουρέστι στὴ *Νέα Ἐφημερίδα*, 29/12/1889: 3.

127 Γ.Δ.Χ., «Ὁ πρῶτος ἑλληνικὸς μελοδραματικὸς θίασος», *Νέα Ἐφημερίς*, 7/12/1889: 7.

φέρον του κοινού. «Ἡ ἀρίστη διευθύντρια [...] κ. Ἐλπίς Λαμπελέτ, [...] κάτοχος ὡς δεῖ τῆς θείας τέχνης, ἀποβαίνει [...] ἡ ψυχὴ τῆς ὀρχήστρας».¹²⁸

Ἐχοντας ζήσει μία ἐξοντωτικὴ περιπέτεια μέχρι να κατορθώσουν να φθάσουν στον προορισμό τους, οἱ καλλιτέχνες του Ἑλληνικοῦ Μελωδραματικοῦ Θιάσου καταλήγουν στην Ὀδησσό στις αρχές του 1890.¹²⁹ Ἐκεῖ, στο Δημοτικὸ Θέατρο παρουσιάζουν το ρεπερτόριό τους στο αυστηρὸ και καλλιεργημένο κοινὸ της πόλης και διαπρέπουν.¹³⁰ Οἱ ρώσικες εφημερίδες παρομοιάζουν τον ἑλληνικὸ θίασο με τον Δαυίδ και τον ἀντίπαλο ἰταλικὸ που δραστηριοποιεῖται στο ἴδιο θέατρο με τον παντοδύναμο Γολιάθ.¹³¹ Το ἀποτέλεσμα της πάλης θα ἀποβεί υπέρ του αδυνάτου. Ὁ θίασος του Καραγιάννη ὄχι μόνον κόβει πολλαπλάσια εισιτήρια, ἀλλὰ ἀφομοιώνει κάποια στιγμή τους Ἰταλούς χορωδούς.¹³²

Ἄν και ὁ Μάρκος Βότζαρης χαρακτηρίζεται ἀπὸ τους Ρώσους «κράμα ἰταλομεσολογγιτικόν»,¹³³ οἱ κρίσεις για τους συντελεστές εἶναι κολακευτικές.¹³⁴ Και πάλι συγκεντρώνει το ενδιαφέρον του κοινού ἡ Ἐλπίς Λαμπελέτ, στην οποία οἱ κριτικοὶ συνιστοῦν, με ὄχι συγκαλυμμένο σεξισμό, να θέσει «ἐν δευτέρᾳ μοῖρᾳ τὴν ἰδιάζουσαν εἰς τὰς γυναῖκας εὐπροσηγορίαν» και να δαμάξει «συχνότερον καὶ αὐστηρότερον [...] τοὺς μαινομένους σαλπικτάς».¹³⁵ Ἡ ἐπιτυχία του θιάσου στην Ὀδησσὸ ἐπισφραγίζεται με τη διοργάνωση μίας ἐιδικῆς παράστασης υπέρ της νήσου Σαχαλίνης. Για την παράσταση αὐτὴ ὁ θίασος τελεῖ ὑπὸ την προστασία της μεγάλης αυτοκράτειρας

128 *Ἐφημερίς*, 7/12/1889: 2.

129 «Ὁ Ἑλληνικὸς Μελωδραματικὸς Θίασος ἐν Ὀδησσῶ», *Ἐφημερίς*, 16/2/1890: 2.

130 Παρουσιάζεται ἡ Ἰγνοβάτις πρὶν τις 16/2/1890 – βλ. «Ὁ Ἑλληνικὸς Μελωδραματικὸς Θίασος ἐν Ὀδησσῶ», *Ἐφημερίς*, 16/2/1890: 2. Ὁ Μάρκος Βότζαρης ἀνεβαίνει πρὶν τις 2/3/1889 – βλ. «Ὁ Ἑλληνικὸς Μελωδραματικὸς Θίασος ἐν Ὀδησσῶ. Ἡ παράστασις τοῦ Μάρκου Μπότσαρη», *Ἐφημερίς*, 2/3/1890: 3. Τέλος ἡ *Κυρὰ Φροσύνη* πρέπει να ἀνέβηκε πρὶν τις 25/3/1889 – βλ. «Ὁ Ἑλληνικὸς Μελωδραματικὸς Θίασος», *Ἐφημερίς*, 25/3/1890: 2.

131 «Ὁ Ἑλληνικὸς Μελωδραματικὸς Θίασος», *Ἐφημερίς*, 25/3/1890: 2.

132 Καραγιάννης 1932, 190.

133 Ξεπαπαδάκου [2008β].

134 «Ὁ Ἑλληνικὸς Μελωδραματικὸς Θίασος ἐν Ὀδησσῶ. Ἡ παράστασις τοῦ Μάρκου Μπότσαρη», *Ἐφημερίς*, 2/3/1890: 3.

135 «Ὁ Ἑλληνικὸς Μελωδραματικὸς Θίασος ἐν Ὀδησσῶ...», ὁ.π.: 3.

της Ρωσίας.¹³⁶

Τελευταίος σταθμός της περιοδείας αυτής είναι η Κωνσταντινούπολη, την οποία επισκέπτεται ο θίασος στις αρχές Απριλίου του 1890.¹³⁷ Οι παραστάσεις του ανεβαίνουν στο θέατρο «Μνηματικών», η φήμη του, όμως, φθάνει μέχρι τα αφτιά του σουλτάνου, ο οποίος προσκαλεί τους Έλληνες να παίξουν ενώπιόν του στο θέατρο «Πιλδίτζ» τεμάχια του *Υποψηφίου*, της *Υπνοβάτιδος*, του *Κρισπίνου*¹³⁸ και του *Κουρέως*.¹³⁹ Στη συνέχεια, κατενθουσιασμένος τους απονέμει παράσημα και χρηματικά ποσά.¹⁴⁰ Η γραπτή μαρτυρία ενός μέλους του θιάσου μιλάει για μία πρωτόγνωρη εμπειρία στην εκθαμβωτική θεατρική αίθουσα με τα περικλειστα θεωρεία, τα οποία έκρυβαν πίσω από τις τζελουζίες τα άφαντα πρόσωπα του σουλτάνου και της Αυλής του.¹⁴¹

Στις 10 Μαΐου 1890 ο Ελληνικός Μελοδραματικός Θίασος δίνει την τελευταία του παράσταση στην Κωνσταντινούπολη και στη συνέχεια διαλύεται.¹⁴² Μέλη του θιάσου επιστρέφουν στην Αθήνα και άλλα παραμένουν στην Κωνσταντινούπολη.¹⁴³ Ο Ιωάννης Αποστόλου αναχωρεί για σπουδές στο Μιλάνο και μέσα σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα αρχίζει τις επαγγελματικές του εμφανίσεις στην Ιταλία.¹⁴⁴ Φαίνεται να τον ακολουθεί και η Ελπίς Λαμπελέτ.¹⁴⁵

136 Καραγιάννης 1932, 190 και Χατζηαποστόλου 1949, 32.

137 *Νέα Έφημερίς*, 29/3/1890: 3.

138 Πρόκειται για την όπερα *Crispino et la comare* των Luigi και Federico Ricci.

139 *Νέα Έφημερίς*, 12/5/1890: 3.

140 Καραγιάννης 1932, 191.

141 Ί., «Ο Έλληνικός Μελοδραματικός Θίασος παρά τῷ Σουλτάνῳ», *Έφημερίς*, 13/5/1890: 2.

142 *Νέα Έφημερίς*, 17/5/1890: 3: Στις 10/5 ο θίασος δίνει την τελευταία του παράσταση, ευεργετική υπέρ του Καραγιάννη και διαλύεται.

143 Χατζηαποστόλου 1949, 33: «Στὴν Πόλι ἔμεινε ὁ Κοκκίνης, ὁ Μαντζάρας, ὁ Δημητράκοπουλος καὶ οἱ ἀδελφὲς Μολινάρι καὶ γιὰ κάμποσο καιρὸ ἔδιναν ἀποσπάσματα μελοδραμάτων καὶ συναυλίες, ὑπὸ τὴν διεύθυνσι τοῦ Σπινέλλη».

144 *Νέα Έφημερίς* 15/12/1890: 7: Ο Αποστόλου διαπρέπει στην Ιταλία. Κλείνει συμβόλαιο με το θέατρο «La Fenice» της Βενετίας για την όπερα *La forza del destino*.

145 *Νέα Έφημερίς*, 19/5/1890: 3: Αναγγέλλεται η αναχώρηση της Λαμπελέτ, όμως λίγους μήνες αργότερα η ίδια φαίνεται να διευθύνει μία παρουσίαση μελοδραματικών αποσπασμάτων στην Αθήνα – βλ. *Νέα Έφημερίς*, 16/8/1890: 3.

Οι προσπάθειες αναβίωσης, 1890-1892

Τα δύο επόμενα έτη ο Ιωάννης Καραγιάννης επανειλημμένως πλην ματαιώς επιχειρεί να ανασυγκροτήσει τον θίασο. Οι σποραδικές του εμφανίσεις στην Αθήνα σε συνεργασία με αρχιμουσικούς όπως ο Ιωσήφ Καίσαρης, ο Λουδοβίκος Δε Μέντον και ο Ναπολέων Λαμπελέτ, εξαντλούνται συνήθως σε εκτελέσεις αποσπασμάτων και ανέμπνευστες παραστάσεις που δεν θυμίζουν σε τίποτα την ποιότητα και τη δυναμική του αυθεντικού Ελληνικού Μελοδραματικού Θιάσου.¹⁴⁶ Δεν είναι λίγες οι φορές που ο δημοσιογραφικός κόσμος, που τόσο είχε υποστηρίξει τον θίασο στο παρελθόν, τώρα τον επικρίνει για την προχειρότητα των παραστάσεών του.¹⁴⁷ Σε ανύποπτο χρόνο ο Δήμος Αθηναίων αποφασίζει να επιχορηγήσει τον θίασο με 10.000 δραχμές, τις οποίες ο Καραγιάννης, για πολιτικούς λόγους, ποτέ δεν εισπράττει.¹⁴⁸ Την ίδια εποχή το παλάτι τον ενισχύει με το ασήμαντο ποσό των 300 δραχμών.¹⁴⁹

Τελευταία αναλαμπή του θιάσου αποτελεί η προσπάθεια του Αντωνίου Λάνδη και του Ναπολέοντος Λαμπελέτ να συνεταιρισθούν, να επανασυνδέσουν τα παλαιά μέλη του θιάσου και να περιοδεύσουν στην Αίγυπτο κατά τη χειμερινή περίοδο 1891-1892.¹⁵⁰ Εκεί, μέσα σε ένα πλήθος αναποδιές, σκάνδαλα,¹⁵¹ καταγγελίες¹⁵² και κατασχέσεις¹⁵³ ο Ελληνικός Μελοδραματικός Θίασος μετατρέ-

146 *Έφημερίς*, 22/2/1891: 3. Αντίστοιχα η *Νέα Έφημερίς*, 22/2/1891: 8 ισχυρίζεται ότι στην ίδια παράσταση διευθύνει την ορχήστρα ο Λουδοβίκος Δε Μέντον. *Νέα Έφημερίς*, 30/9/1890: 3. «Αί επί τῇ ἀφίξει τῶν Σέρβων φοιτητῶν ἑορταί», *Έφημερίς*, 3/9/1891: 3.

147 *Έφημερίς*, 24/7/1891: 3.

148 *Νέα Έφημερίς*, 15/11/1890: 3.

149 Καραγιάννης 1932, 191-192.

150 Σύμφωνα με την εφ. *Όμόνοια* (Αλεξάνδρεια): 23/12/1891 [4/1/1892]: 3 το σχήμα βρίσκεται στην Αλεξάνδρεια πριν από τις 23/12/1891 [4/1/1892].

151 «Γερατοურγήματα ἐν Θεάτρῳ», *Όμόνοια* (Αλεξάνδρεια), 8[20]/1/1892: 2.

152 *Όμόνοια* (Αλεξάνδρεια), 16[28]/1/1892): 3: Δημοσιεύεται επιστολή των δεκατριών μελών του χορού του θιάσου, με την οποία καταγγέλλουν ότι ο Λάνδης τους έχει αφήσει απλήρωτους. Συνάγεται ότι τελικά αποχώρησε ο χορός – βλ. *ό.π.* 17[29]/1/1892.

153 Κατά την *Όμόνοια* (Αλεξάνδρεια), 24[5]/1/1892: 3 και 26[7]/1/1892: 2, ο ζακύνθιος συνθέτης Παύλος Καρρέρ άσκησε ένδικα μέσα, προκειμένου να αποσπά-

πεται σε... ιταλικό! Η πρώτη διδάξασα Αικατερίνη Λάνδη-Βοταρέλλη αλλάζει το όνομά της ξανά σε Catarina Botarelli-Landi.¹⁵⁴ Έπειτα από αυτό τα ίχνη των πρωτεργατών του Ελληνικού Μελοδράματος χάνονται κάπου στη μαύρη ήπειρο...

Σύντομη ανακεφαλαίωση

Αυτά είναι τα μέχρι τώρα γνωστά στοιχεία και υπολείπονται περισσότερα, τα οποία θα μας βοηθήσουν να συμπληρώσουμε την εικόνα που έχουμε σχηματίσει για τον Ελληνικό Μελοδραματικό Θίασο και να αποτιμήσουμε συνολικά την προσφορά του. Αυτό που ήδη διαφαίνεται είναι ότι κατά τον βραχύ του βίο (1888-1892) έφερε τομή στην καλλιτεχνική πραγματικότητα της εποχής, συστηματικά μεταφράζοντας και ερμηνεύοντας στην ελληνική γλώσσα το τρέχον οπερατικό ρεπερτόριο. Επιπλέον ενέταξε στο ρεπερτόριο αυτό μελοδράματα Ελλήνων μουσουργών και τα κατέστησε δημοφιλέστατα στο ευρύ κοινό.

Το πρώτο αυτό ελληνικό οπερατικό σχήμα στάθηκε η αφορμή για να συμπράξουν αξιόλογες καλλιτεχνικές προσωπικότητες της εποχής, όπως ο Ναπολέων Λαμπελέτ, ο Σπυρίδων Μπεκατώρος, ο Σπυρίδων Ξύνδας και ο Παύλος Καρρέρ. Ξεχωριστή θέση κατέχει ανάμεσά τους η Ελπίς Καούκη-Λαμπελέτ, η οποία ήταν ίσως η πρώτη γυναίκα διευθύντρια ορχήστρας στα ελληνικά θέατρα. Ο θίασος αυτός, με προσεγμένες παραγωγές κατόρθωσε να κλονίσει το συχνά κρατικοδίαιτο μονοπώλιο των εισαγόμενων μελοδραματικών θιάσων που εκμεταλλεύονταν κατ' αποκλειστικότητα τη «μελομανία» του κοινού των ελληνικών πόλεων.

σει την αμοιβή που για καιρό του όφειλε ο θίασος, έναντι του δικαιώματός του για τη δημόσια εκτέλεση των έργων του. Όπως πληροφορούμαστε, ο συνθέτης, προσπαθώντας να προστατεύσει την πνευματική του ιδιοκτησία, έλαβε συντηρητικά μέτρα, με αποτέλεσμα να κατασχεθούν τα δύο μουσικά του έργα (δηλαδή ο *Μάρκος Βότζαρης* και η *Κυρά Φροσύνη*), καθώς και θεατρικά ενδύματα και μουσικά όργανα του θιάσου.

154 *Όμόνοια* (Αλεξάνδρεια), 10[22]/1/1892: 3: «Σήμερα ο πρώτος Έλληνικός Μελοδραματικός Θίασος αλλάζει μορφήν. Παρουσιάζεται διά τών προγραμμάτων του ως Ίταλικός Μελοδραματικός Θίασος. Ή πρώτη Έλληνις δραματική ύψιφνος, κ. Λάνδη, παρουσιάζεται ως ή πρώτη Ίταλις δραματική ύψιφνος, κ. Botarelli Landi».

Παράλληλα, ο Ελληνικός Μελοδραματικός Θίασος λειτούργησε ως ένα είδος καλλιτεχνικού ενοποιητικού ιστού, συνδέοντας πολιτισμικά τα διάσπαρτα κέντρα του ελληνισμού μεταξύ τους. Στις μακρές περιόδους του στον ελλαδικό χώρο, την Ευρώπη και την Ανατολή, ιδίως με τις παραστάσεις ελληνικών μελοδραμάτων, κατάφερε να συγκινήσει τους απανταχού Έλληνες και να κερδίσει το ενδιαφέρον των ξένων. Χάρη στον Ελληνικό Μελοδραματικό Θίασο του Ιωάννη Καραγιάννη «εὐτυχήσαμεν καὶ ἡμεῖς νὰ ἀκούσωμεν εἰς ἑλληνίδα φωνὴν τὴν γλώσσαν τῶν ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων».¹⁵⁵

Αύρα Ξεπαπαδάκου
Λέκτορας
Τομέας Θεατρολογίας και Μουσικολογίας
Τμήμα Φιλολογίας
Πανεπιστήμιο Κρήτης
avrax@phl.uoc.gr

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

Αρχειακό Υλικό

Καρρέρης Π. 1887. *Ἀπομνημονεύματα τοῦ Καλλιτεχνικοῦ μου Βίου*.

Χειρόγραφο 28 σελίδων recto-verso, Ζάκυνθος; Μουσείο Σολωμού και Επιφανών Ζακυνθίων.

Ἐντυπα

Ἐφημερίς, (Αθηνών): 1887-1892

Τὸ Ἄστυ, (Αθηνών): 1887-1892

---

155 «Ἐκ Καΐρου / Ὁ κύριος Καραγιάννης ἐν Καΐρῳ», *Μεταρρύθμισις* (Αλεξάνδρεια), 4[16]/2/1889: 2.

- Ραμπαγᾶς*, (Αθηνών): 1888
Νέα Ἐφημερίς, (Αθηνών): 1887-1892
Ἐβδομάς, (Αθηνών): 1888
Μεταρρύθμισις, (Αλεξανδρείας): 1888-1889
Παλιγγενεσία, (Αθηνών): 1889
Ἀκρόπολις, (Αθηνών): 1889
Ἐλπίς, (Ζακύνθου): 1887
Νεολόγος, (Κωνσταντινουπόλεως): 1889, 1890
Σφίγξ, (Αλεξανδρείας): 1889
Κάϊρον, (Καΐρου): 1889
Βυζάντιον, (Αλεξανδρείας): 1908
Ἦρα, (Αθηνών): 1889
Πρόνοια, (Πειραιώς): 1889
Πρωΐα, (Αθηνών): 1889
Ὀμόνοια, (Αλεξανδρείας): 1891-1892

Μελέτες

- α.λ.σ., 1951. *Λεύκωμα πανηγυρισμοῦ πεντηκονταετηρίδος Ἑλληνικοῦ Ἐμπορικοῦ Ἐπιμελητηρίου Ἀλεξανδρείας, 1901-1951*. Αλεξάνδρεια: Τυπογραφεῖο Θεοδώρου Κασσιμάτη, Β/22-23.
- Βακιαρέλλης, Β. 1928. Οἱ πρόδρομοι καὶ οἱ διδάσκαλοι. Πῶς ἐνεφανίσθη διὰ πρώτην φοράν τὸ ἑλληνικὸν μελόδραμα. Ὁ ἥρωισμὸς τῶν ἰδρυτῶν του καὶ ἡ νίκη των. *Ἔθνος*, 11/11/1928: 5.
- Βαρβιάνης, Αντ. Ν. 1950. *Ἡ Ἑπτανησιακὴ μουσικὴ σχολή. Ὁ πρῶτος Ἑλλῆν μουσουργὸς Παῦλος Καρρέρης καὶ τὸ ἔργον του*. Ὀμιλία γενομένη εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν διαλέξεων τῆς ἀγγλικῆς τεκτονικῆς στοᾶς Ζακύνθου κατὰ τὴν πανηγυρικὴν προεσπερίδα τῆς 26ης Μαρτίου 1950, ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ τῆς ἐθνικῆς ἐορτῆς, Ζάκυνθος: 19. Δακτυλόγραφο φυλασσόμενον στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη τῆς Ἑλλάδος, Μοτσηνίγειον Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Νεοελληνικῆς Μουσικῆς, φάκελος 778.
- Δήμου, Μ. 2000. *Ἡ θεατρικὴ ζωὴ καὶ κίνησις στὴν Ερμούπολη τῆς Σύρου κατὰ τὸν 19ο αἰῶνα (1826-1900)*. Τάσεις, ἐπιλογές καὶ μεθοδεύσεις τῆς θεατρικῆς ζωῆς. Διδακτορικὴ Διατριβή. Αθήνα: Τμῆμα Θεατρικῶν Σπουδῶν, Ἐθνικὸ καὶ Καποδιστριακὸ Πανεπιστήμιον Αθηνῶν.

- Ευαγγελάτος, Α. Σ. 1970. *Ίστορία τοῦ θεάτρου ἐν Κεφαλληνίᾳ (1600-1900), μετὰ δραματολογικῆς ἀναλύσεως τῶν σημαντικότερων ἔργων καὶ τῆς πρώτης κριτικῆς ἐκδόσεως τοῦ παλαιότερου κεφαλληνιακοῦ θεατρικοῦ κειμένου*. Διατριβὴ ἐπὶ Διδακτορίᾳ. Ἀθήναι: Ἐκδοσις τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.
- Καραγιάννης, Ι. 1932. Ἔργα καὶ ἡμέραι τοῦ Πρώτου Ἑλληνικοῦ Μελοδράματος. *Μουσικὰ Χρονικὰ* 7-9 / 43-45: 185-192.
- Κουσουρῆς, Γ. 1978. *Ἑλληνες ἀρχιτραγουδιστὲς τοῦ μελοδράματος*. Πειραιάς: Πειραιϊκὲς ἐκδόσεις.
- Λαυράγκας, Δ. 1939/²2009. *Τὰ ἀπομνημονεύματά μου*. Αθήνα: Γκοβόστης.
- Λεωτσάκος, Γ. 1988. Ἑλληνικὸ λυρικό θέατρο 100 χρόνια 1888-1988. (Σημείωμα στον ομότιτλο τριπλὸ δίσκο βινυλίου.) Αθήνα: Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ, 18-25.
- _____, 1999. Ἡ ὄπερα στὴν Ελλάδα. Στὸ ἐνθετο «Ἑλληνικὸ Μελόδραμα 1888-1940», *Ἡ Καθημερινή - Ἑπτὰ Ἡμέρες*, 4/4/1999: 6-10.
- Μπακουνάκης, Ν. 1991. *Τὸ φάντασμα τῆς Νόρμα. Ἡ υποδοχὴ τοῦ μελοδράματος στὸν ἐλληνικὸ χῶρο κατὰ τὸ 19ο αἰῶνα, Ἐρμούπολη-Πάτρα*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Μπαρούτας, Κ. 1992. *Ἡ μουσικὴ ζωὴ στὴν Αθήνα τὸ 19ο αἰῶνα, Συναυλίες, Ρεσιτάλ, Μελόδραμα, Λαϊκὸ Τραγούδι, Μουσικοκριτικὴ*. Αθήνα: Φίλιππος Νάκας.
- Ξεπαπαδάκου, Α. 2002. Συναυλίες, θέατρο, μελόδραμα καὶ ἄλλες ἐκδηλώσεις κατὰ τοὺς εορτασμοὺς τῶν γάμων τοῦ Κωνσταντίνου Α'. *Παρνασσός ΜΓ'*: 375-402.
- _____, 2003. Τὸ πολυπαθὲς μελόδραμα *Μαραθῶν-Σαλαμίς. Παράβασις, Ἐπιστημονικὸ Δελτίο Τμήματος Θεατρικῶν Σπουδῶν Πανεπιστημίου Αθηνῶν* 5: 111-121.
- _____, [2004]. «Ἡ εἰσαγωγὴ καὶ ἐξέλιξη τοῦ μπαλέτου στὴν ὄπερα». Ἀδημοσίευτη ἀνακοίνωση στὴ διημερίδα *Χορός καὶ Θέατρο*, Ἐθνικὸ καὶ Καποδιστριακὸ Πανεπιστήμιον Αθηνῶν - Τμήμα Θεατρικῶν Σπουδῶν, Αθήνα: 18-19 Φεβρουαρίου 2004.
- _____, 2005. *Ὁ Παῦλος Καρρέρ καὶ τὸ Μελοδραματικὸ τοῦ Ἔργου, 1829-1896*. Διδακτορικὴ Διατριβή, Κέρκυρα: Ἴονιο Πανεπιστήμιον - Τμήμα Μουσικῶν Σπουδῶν.

- Ξεπαπαδάκου, Α. [2008α]. «Δημοτικό Θέατρο Αθηνών: Τα πρώτα χρόνια της κακο-δαιμονίας ενός συγγείου ευεργετήματος». Άρθρο υπό δημοσίευση στα Πρακτικά του Συνεδρίου *Τέχνη και Εθνική Ευεργεσία*, Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων – Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας.
- _____, [2008β]. «“Κράμα ιταλομεσολογικόν”»: Οι συνθετικές απόπειρες του Παύλου Καρρέρ». Αδημοσίευτη ανακοίνωση στην Ημερίδα Πολιτισμού και Παράδοσης *Λαζαρίνες*, Κοζάνη: 20 Απριλίου 2008.
- _____, 2009. *Bon pour l’Orient II*. Μία σκιαγράφηση της δράσης του γαλλικού μελοδραματικού θιάσου Lassalle-Charlet στην Αθήνα, 1887-1888. *Επιστημονική επιθεώρηση τεχνών του θεάματος* 1, Ναύπλιο: Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Σχολή Καλών Τεχνών – Τμήμα Θεατρικών Σπουδών: 245-292.
- _____, 2010. Το εθνικό στοιχείο στην επτανησιακή όπερα. Η περίπτωση του Παύλου Καρρέρ. *Αριάδνη: Επιστημονικό Περιοδικό της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Κρήτης* 16, Ρέθυμνο: Πανεπιστήμιο Κρήτης – Φιλοσοφική Σχολή: 169-199.
- Πολυκράτης, Θ. 1888. Ιστορία του Έλληνικού Μελοδράματος. *Εβδομάς*, 9/4/1888: 5-6.
- Ράπτης, Α. Μ. 1989. *Επίτομη ιστορία του Ελληνικού Μελοδράματος και της Εθνικής Λυρικής Σκηνής 1888-1988*. Αθήνα: Κτηματική Τράπεζα, Νέα Σύνορα-Λιβάνης.
- Στιβανάκη, Ε. Ε. 2001. *Θεατρική ζωή, κίνηση και δραστηριότητα στην Πάτρα, από το 1828 έως το 1900*. Πάτρα: Περί Τεχνών.
- Ταούκης, Σ. 2005. *Ιωάννης Καραγιάννης. Ο ιδρυτής του πρώτου Ελληνικού Μελοδράματος*. Πειραιάς.
- Τομανάς, Κ. 1994. *Το Θέατρο στην παλιά Θεσσαλονίκη*. Θεσσαλονίκη: Νησίδες.
- Χατζηποστόλου, Α. 1949. *Ιστορία του ελληνικού μελοδράματος*. Αθήναι.

ΑΥΡΑ ΞΕΠΑΠΑΔΑΚΟΥ

**‘Melodrama in Greek voice’. The Greek Melodramatic Troupe
of Ioannis Karayannis: A barnstorming carrier of Hellenism**

Abstract

THE Greek Melodramatic Troupe was founded by the art-loving tailor Ioannis Karayannis and the comic bass Antonios Landis. During its short period of activity (1888-1892) it created a real breakthrough in the artistic life of its era by daring to translate and present the contemporary melodramatic repertoire in the Greek language. Moreover, the troupe included in its repertoire operas by Greek composers, something that contributed decisively to their popularity in a wider audience.

The earliest Greek Melodramatic Troupe created the conditions for the cooperation of significant artistic personalities of the era, such as Napoleon Lambelet, Spiridon Bekatoros, Spiridon Xindas and Pavlos (Paolo) Carrer. Elpida Kaouki-Lambelet is of significant importance, since she was the first female orchestra conductor in the Greek theatres. The Karayannis’s troupe through its meticulous productions achieved the wobble of the usually state-funded monopoly of the imported melodramatic troupes that exclusively exploited the audience of the Greek opera lovers. Meanwhile, the Greek Melodramatic Troupe created a kind of unifying network by connecting by means of art the Greek places which were geographically divided. During its long tours in Greece, Europe and the East, especially due to the performances of Greek operas, the troupe excited the Greeks and aroused the foreigners’ interest.